

DE

CONSERVANDA
 BONA VALETVDINE,
 Liber Scholæ Salerni-
 tanæ.

DE ANIMI PATHEMATIS,
 & remediis quibusdam ge-
 neralibus.

CAPVT I.

Anglorum Regi scribit Schola tota Salerni,
 Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
 Cuias tolle graues, irasci crede profanum,
 Parce mero, cæcato parum, non sit tibi vas
 num:

*Surgere post epulas, somnum fuge meridianum,
 Ne melleum retine, nec comprim: fortiter animum.
 Hac bene si serues, tu longa tempore viues.*

PRÆSENS hic liber, à Doctoribus Scho-
 læ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ
 conscriptus, multa & varia conseruandæ
 bonæ valetudinis præcepta complecti-
 tur.

In hoc autem capite octo in primis generatim
 referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac suo
 quodq;

A

quodq;

DE CONSERVANDA

quodque ordine explicabimus. *Primum* ergo est, ut tuenda sanitatis suae studiosus anxiferas, graueis & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet. *Cura enim* corpus vehementer extenuant & exsiccant, somnum impediunt, perpetuisque vigiliis conficiunt, vires destruant, febres etiam accedunt, ac grauissimis valetudinibus initia praebent: ipsae quoque melancholiam generant, pariterque calorem innatum resoluunt & extinguunt, & magis, si diutius durarint: Autor Galenus cum multis aliis locis, tum praecipue Aphor. libro 2. comment. 28. & lib. 3. comment. 31. & de tuenda sanitate lib. 1. cap. 11.

Cura.

Tristitia.
Galenus de
parua mila
exercitio, ca.
p. 110 l.

Sub eodem praecipito comprehendendi debent & *Tristitia*, quae & ipsa corporis naturam frigiditate & siccitate corrumpunt: id quod Salomon quoque capite 17. Proverborum suorum attestatur: Spiritus tristis, inquit, exsiccat ossa. Sed cum omnis maeritia generanda melancholia vim habeat, quo tamen vehementior ac diuturnior haec affectio fuerit, eo plus adfert periculi. Nam praeterquam quod corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodice contrahit, spiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In moribus item fortibus, uti a Nemesio capite viceesimo, de natura hominis, ex tertio libro Demonstrationum Galeni refertur: biliosa quaedam superfluitas consuevit in ventriculum desuere, & multo magis, quam per se ipse male affectus fuerit: quae sane molestiam exhibet, ut non prius a maeritia & cruciatu cesset, quam superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiam Aphor. lib. 6. comment. 50. testatur.

L. 117.

Idem de timore quoque intelligendum: nam & *Timor.*
 ipse intro & ad principium tum spiritum, tum
 sanguinem vna cum refrigeratione eorum quæ
 in summo corpore sunt, abducit ac contrahit;
 itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cor-
 dis, iis qui timent, minimi ac maxime imbecilli
 sunt: partes in superficie positæ algent, corpus-
 que pallefcit, tremor incidit, vox interrumpitur,
 & vires denique conuelluntur omnes. Quod an-
 tem in tristitia paulatim patiuntur homines, id
 in timore confertim accidit, dissidentibus scilicet
 inter se passionibus iis, non toto genere, sed
 magnitudine & vehementia. Itaq; etiam ob ti-
 morem & immensum mœrorem nonnulli re-
 pentina morte interierunt, quod scilicet imbe-
 cilla suapte natura animula eorum sub valido
 affectu oppressa confertim extincta & suffocata
 sit, quemadmodum luculenter & perspicue docet
 Galenus, libro 2. capite 5. de causis sympt.
 Quippe extingui eam accidit propter affectus i-
 plius naturam, vt cuius generatio in refrigeran-
 do consistat: Suffocari autem, eo quod totus san-
 guis vna commeat, atq; ad principium deferatur.
 Cuius sane rei insignia exempla extant apud
 Plinium libr. 7. cap. 36. naturalis historia. Quo-
 circa eum qui sanitatis suæ tuendæ curam susce-
 perit, cane peius & angue omnia illa, quæ non
 aspectu & auditu modo, verum & mentis agita-
 tione tristitia existunt, fugere oportebit. Quod Ar-
 ristoteles quoq; innuisse videtur, quum proble-
 mate 5. sect. 7. scribit, in λαιποθυμίας inci-
 disse quandoque, qui homines suffocari laqueo
 viderent solū. Lege plura apud Stephanum Athe-
 niensem in librum 1. ad Glauconem comment.

*Tristari qui-
bus vtile.*

12. Hoc tamen ignorandum non est, quod obesius nonnullis quibus corpus immo- dice plenum est, ac iis etiam qui spiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum vtile sit, si curis, timore, & tristitiis conficiantur: quo nimirum spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, excnuetur aliqua ex parte atq; auferatur: id quod vno ore confirmant Paulus Ægineta libro 1. cap. 57. Aetius libro 4. capite 32. & Rhazes libr. 4. cap 9. ad Almanforem.

Ira.

Secundum vt ab ira temperet. Nam cum ira fit feruor quidam ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffunditur, vt eam plane dilucideq; Galenus libro 1. cap 4. de different feb. & in libro de causis morborum cap. 2. definit, necessario corpus ipsū immo- dice calefacit & exci- cat, quo fit, vt febrem nonnunquam accendat, in iis præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere apta nata sunt. Etsi enim motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidam etiã ira commoti, quasi attoniti ac extra se positi videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuosius cõcitatos in ἀποπληξίαν incurrisse multos repenteq; animã expirasse, nonnullos vero furore comitialis morbi accessione, παραλύσι, conuulsione, podagra, & articulorum maxime ac totius corporis tremore comprehensos concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & vt Cicero ait, ira præsentē nihil recte fieri potest. Offenduntur autem

tem

tem ab ira potissimum, qui temperaturam corporis totius calidiorē quam par sit, aut morbo, aut natura sequuti sunt: præcipue quando cor & caput naturali intemperie immoderate feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen vitiiis, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præsidium adfert. Innatum enim calorem in ipsis iam torpescētem excitat adaugetq; Quod Hippocrates etiam libro 2. Epidem. partic. 4. in eum scribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda est, vt excandescētia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis & *καταξία* laborantibus ex quibusdam interuallis & temporibus opportunis assumenda est: non sane ita continenter, vt facultas offēdatur: sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes non immoderatas facere oportet, sed tum opportune, tum moderate assumere, ita & excandescētia, si clarissimis Medicinæ scriptoribus Galen. lib. 3. cap. 10. de difficul. respir. Paulo lib. 1. cap. 58. & Aetio lib. 4. capite 33. credendum est,

Quibus irasci vult.

Tertium, vt moderate vino vtatur. Vinum enim modice haustum natium calorem adauget, teste Galeno cap. 4. de causis morborum. Vbi vero immoderatus bibitur, quam vt vinci possit, tantum abest vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodum copiose Galenus libro 3. capite 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græcè

Vinum

caron & comata vocant, neruorum resolutio, co-
mitiales morbi, conuulsiones, tetani & debilitas
ventriculi ac reliquorum membrorum omnium
immodicum vini potum comitantur, quorum
vnumquodque frigidum est vitium. Sed de his
plura infra capite decimoquinto.

Cœna.

Quartum, vt in cœna modico cibo vtatur: exi-
gius namque cibus à facultate vinci perfecte &
facile potest. Qui vero noctu multum ingerunt,
ventriculunque nimio cibo onerant, dolorem
primum & angustiam perpetiuntur, deinde nec
probe dormire, nec recte concoquere possunt,
quod nimia copia facultas aggrauetur, ceu ni-
mio pondere pressa, subindeque superare inges-
tum cibum nequeat, id quod & infra cap. 5 vbe-
rius ac fufius declarabimus.

Quintum, vt statim à sumpto cibo surgat: hoc
enim ad cōcoctionem facit, quia cibus sumptus
ita facilius descendit in imum ventriculi, in quo
Gal. lib. 5. cap. 5 de locis affect. teste, cōcoctionis o-
pus perficitur. Infra cap. 2. & 76.

*Somnus mes-
vidianus.*

Sexum, ne à prandio somno indulgeat. Is nam-
que somnus, qui cibum statim excipit, fumosis
exhalationibus caput replet, destillationesque
parit. Sed de hoc vberius infra cap. 3.

*Lotii reten-
tio.*

Septimum, ne lotium diutius, quam natura
fert, remoretur: h'ne enim interdum oriuntur
durities & ignes, hoc est, vitia in quibus vi-
rina aut agre & difficulter excernitur, aut in totū
supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calcul-
lus aliquando & aqua inter cutem gigni pethi-
bentur, neq; aliud quidquam aque vesicam læ-
dit, atque longior vltra mingendi voluntatem
lotii retentio, id quod testantur cum primis Ga-
lenus

Zenus lib. 6. cap. 4. de loc. affe&. Rhazes libr. 4. ca.
6. ad Alman. & Auicen. Fen 19. tract. 2. cap. 6.

Obstaculum, ne compressis natibus ventris onus
supprimere & retinere tenter: ita namque indu-
rantur faeces in intestinis ob continuam succio-
nem venarum mesaraicarum, quæ cum in testi-
nis continuata omnem humiditatem e faecibus
exugunt: quo fit, vt illæ exsiccata difficilioris exis-
tus intestina obstruant oppilentque: oppilatio-
nem vero ob flatuum eductionis præclusionem
& aliarum consequentium faecum coaceruatio-
nem nocumenta sequantur, cum illa quæ cap. 4.
enumerantur. tum etiam quæ referuntur à
Cornelio Celfo libro 1. cap. 3. Ex ventre, inquit, sup-
presso inflammationes, caligines, capitis dolores,
aliaq; superioris partis mala increfcunt. Quibus
accedunt etiam, vt Rhazes testatur, τειρομὸς
& cibi fastidium, quod malum Græci αἰόσιμον
Latinj vero appetentiz amissionem vocant.

Summopere præterea cauendum, ne in exone-
randa aluo nimio conatu vtatur: nam & hinc nõ
raro sequi solet τειρομὸς, hoc est, crebra & ina-
nis egerendi voluntas aut exitus intestini, quod
ab osse sacro ad anum vsque pertinet, Græcis,
ἀπὸ θυμῆων ἐν τρεῶν καὶ ἀέρος dicitur, Latinis
Ionga, non rectum, & princeps, teste Andrea Vz-
saliõ lib. 5. fabricæ humani corporis.

Ultimo tandem loco subiungitur, longissimo
tempore victurum, quicumque hæc præcepta stus-
diose & diligenter obseruauerit.

Si tibi desicant Medici, medici tibi fiant

Hæc tria mensib; aris requies, mox vata data.

Hoc loco fit mentio trium remedium, quæ

A 4 in

*Excremento-
rum retenti-
o.*

in defectu Medici vicem eius cum apud alios,
tam nobiles maxime & excellentes viros supple-
re possint.

*Mens hila-
ris.*

*Galenus de
partea. pila
exercitio cas-
pita 1.*

Primum, Animus hilaris ac latus: latitia enim
calorem excitat naturalem. Spiritus temperat &
puriores reddit, virtutem corroborat, & tatem
floridam facit, iuuenile corpus diu conferuat, vi-
tam prerogat, ingenium acuit, & hominem nes-
gotiis quibuslibet obeundis aptiorem reddit.
Conuenit autem vt hæc ipsa latitia siue gaudiū
bonæ valetudini commodum, sit temperatum,
non excedens modum, neque repentinum. Ni-
mio enim & repentino gaudio, quemadmodum
Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomaton causis, &
Alexander Aphrodisæus problemate 21. memo-
ria prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, vt vir-
tus vitalis vna cum innato calore tota egeratur
ac dissipetur, adeoque syncope nonnunquam &
repentina mors consequatur. Atque huius qui-
dam rei extant horribilia ac pertimescenda ex-
empla apud T. Liuium Deca. 3. libr. 2. Val. Maxi-
mum libro 9. cap. 12. Plinium lib. 7. cap. 32. & 53.
& A. Gellium lib. 3. cap. 15. At enim cum iuxta
tristissimum scholis medicorum dictum, contra-
ria contrariis curentur ac depellantur, illis po-
tissimum gaudium addiscendum est, qui tristio-
ribus animi pathematis immodice consiciuntur.
Quod sane per illa cumprimis consequentur,
quæ principes facultatum partes corroborant,
sanguinem bonum generant, & spiritus instaur-
rant: eadem quippe & menti, Auicenna 4. 1. ca-
pita 1. & 11. 3. tract. 2. cap. 10. teste, gaudium & læ-
titiam conciliant adiunguntq; Huiusmodi por-
ro sunt cibi suaves & boni succi, vinum subtile

*Gal como
vent 5. in 6,
de morbis
vulg. apher.
9.*

ac delectabile, boni & fragrantis odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, vt Eobanus noster diferte caecus admonet:

*Vtere conuiu non tristibus, vtere amici,
Quos nuga, & resus, & ioca salsa iuuant.
Quem non blanda tenent varii modulamina cantus
Huc iecor & renes, agraq; corda stupent.
Nam nihil humana tanta dulcedine mentes*

*Afficit, ac mel ex nobile vocis opus:
Terge lyram digitis, animi dolor omnis a'ibit,
Dulcesonum reficit tristia corda melos.*

Atque hinc inde adeo est, quod grauisimus autor Plutarchus in libro de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando sedandoque ab affectibus & perturbationibus vehementioribus Musicam adhibere solitum. Sic Saul quoq; per David psallentem à spiritu maligno liberatum legimus. His similia & scitu non indigna libro 1. & 14. Dipnosophiston Athenæus refert. Atque hætenus quidem dicta magna ex parte hæc etiam versibus ex Hieronymo Fracastorio complexi sumus.

*Tu tamen interea effugito que tristia mentem
Solicitant, precul esse sub cura q; nocturnaq;
Pallentem, vltices iras: sint omnia lata.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoq; leta iuuabunt
Munera, sic dulces epulae, sic copiarerum,
Sic vrbes, sic ruri opes, & summa voluptas,
Visere sæpe amnes nitidos iteunde q; Tempe,
Et placidas summi seclari in montibus aurat,
Accedant iuuenum q; chori mistaq; puella.*

Secundum, Animi tranquillitas: Nobiles enim

A § &

Tranquilli-

tas animi.

&

& excellentes viri, ob maximas & diuersas causas quas sustinent, (si ipsis cetera omnia ante pariter adfuerint,) mentis inquietudine magis quàm mediocri conditionis homines læduntur. Nam si quid aliud, hæc maxima somnum impedit, qui nobilibus, cum biliosa fere & siccioris naturæ sint, imprimis conueniebat. Vigilæ vero, vt Galenus lib. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoq; iis qui alioquin ex siccitate laborant, infestissima sunt. Vel *requies* hæc ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referenda est. Nam & hæc quoq; ad valetudinem necessario adhibetur. Calorem enim naturalem assiduis laboribus frastum ac dissipatum reuocat, vires exhaustas ac pene perditas recuperat, adeoq; præstat vt animal se colligat, ac durare possit. Quod diserte admodum apud Ouidium lib. .epist. 4.

Quod caret æterna requie, durabile non est,

Hæc reparat vires, fessaq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

Diatæ moderata.

Tertium, Moderata diætæ, id est, modus seu ratio viuendi, Græcis cõmuniter *Diætæ* dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus diætæ scribere maluerunt, vulgus Regimẽ sanitatis. siue regulam victus appellat. Complectitur autem in se non modo quæ ad cibi & potus rationem attinent, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales Medici vno ore vocare solent: Harum enim commodus & moderatus vsus saluberrimus est, & corporis cõstitutio-

nem

BONA VALETVDINE.

nem conseruat: intempestius vero & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corrumpit. Vt igitur vita morbis omnium minime obnoxia fit, harum legitimus vsus sollicitè ac diligenter seruandus est. Plura infra cap. 55.

DE CONFORTATIONE
Cerebri.

CAPVT II.

Limina mane, manu surgenti gelida lauet unda,
Hac illac modi: um purgat, modicum sua membra
Extendat, crines peccat, dentes fricat: ista
Confortant cerebrum, confortant caetera membra,
Dote cali, sta pranse, vbi frigesce, minute.

Hic traduntur sex praecepta de confortatione
tum cerebri, tum reliquerum membrorum omnium.

Primum, vt singulis diebus mane oculi ieiuno lauentur, à sordibus enim & lemis, quae in ipsis noctu coaceruantur & palpebris adhaerescunt, ne inde laesionem percipiant aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idque aqua clara, viscida, & frigida inspersa potius quam per manus admota faciendum est, vel certe in eadem aperti ambo quoad poterunt immergendi, ac longiore deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modo ac claros nitidosque reddit, sed sanos etiam conseruat, visumque acuit & confortat: & maxime in iuuentute, quemadmodum Paulus Aeginet libro 1. cap. 31. Razes libro 4. capite 22. ad Almanf. & Auic. 33. Tract. 1. capite 1. & 3. 3. Tract. 4. cap. 3. fidelissime tradunt. Cur autem frigida magis quam calida lauari debeant, ratio haec est, quod vt Galenus iam alibi saepe, tum maxime aph. libro 1. com-
men.

Visum conseruantia.

mentario 16. & libro tertio, capite 41. de aliment facult. & capite 86. artis medicinalis testatur, conseruatio in temperatis semper per similia fiat. Oculi vero, vt lib. 5. cap. 1. de genera. animal. & lib. 2. cap. 10. de partibus eorundem, & in lib. de sensu & sensibili ca. 2. Aristot. scribit, sunt de natura aqua, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potius, quam calida lauari debent. De recreatione & confortatione visus paulo post, & infra capite 79.

*Manuum
lotio.*

Secundum, vt manus quoq; lauentur: cum enim instrumenta sint, quibus emundantur organa superfluitatum cerebri, aures nimiru, oculi, nares, & os. conueniet sane & ipsas cum primis esse mundas. Lauanda igitur sunt, sed frigida magis, quam calida. & hoc quidem cum alias ob causas, tum maxime quod lotio manuum in aqua calida, & praecipue post cibi sumptione, Auicenna 16. 3. Tract. 5. cap. 1. teste, vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta sit concoctio, quae potissima generacionis vermium causa existit Plura de lotionem manuum infra cap. 23.

*Calida manuum
lotio
vermes generat.*

Motio.

Tertium, vt postquam e somno experrectus surrexerit, paulatim inambulando se moueat, vt prima & secunda concoctionis excrementorum redundantia, quae sunt faeces & vrina, descendant, & ad faciliorem excretionem preparantur adiuuenturque.

Pandiculationi.

Quartum, vt sub idem tempus pandiculetur, hoc est, manus, pedes, & simul totum corpus extendant: quo videlicet spiritus vitales vna cum san-

sanguine, qui per somnum intro magis fugiunt, vt libro 6 part. 5. Epid. aph. 29. doctissime & breuissime Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur, eoq; modo spiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Quintum, vt crines pectat & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora alliciuntur ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresque fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio sensuum instrumenta & corpus reliquum corroborat, visum acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoque ob id ipsum interdiu sapius reuocanda est, veluti Auicenna 3. 3. Tract. 4. cap. 3. copiose scribit. Atque huic sane instituto pecten eburneus probe politus & laeuigatus tutissimum præstabit vsum, moderate à fronte ceruicem versus quadragies ductus, Marfilio Ficinolib. 1. de vita cap. 8. teste.

Sextum, vt dentes fricet ac mundet: immundities enim dentium præterquam quod oris graueolentiam parit, spiritus etiam fætidus, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipsi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permixtæ & in ventriculum delatæ, cibum ipsum sæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium est: nam & huic adherentes sordes, ne in ventriculum deferantur, diligenter abstergendæ sunt. Quare os mane exporrecto gargarizandum, & nisi hyems sit, multa aqua frigida cui aceti nonnihil admistum sit, fouendum est, vt eleganter admodum lib. 1. cap. 2 Cornelius Celsus præcipit. Nihil autem dentibus æque nocet, ac frequentior lactus esus, veluti,

Tectere orines.

Dentium immundities.

ri Galenus lib. 3. cap. 14. de alim facult. diserte & copiose scribens admonet. Nocet, inquit, lactis esus assiduus dentibus, & circumdatis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humidam, dentes vero putrefactioni & erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conuenit. Satius autem fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris. Ita namque omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac ginguis circumfixum fuerit abstergetur. Quod si etiam cuiuspiam tam robustum sit caput, ut vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & ginguis consuluerit: verumtamen & mel uino permistum misturam ex utroque reddit meliorem. Illud uero dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit presidium, si quis post sumptum ipsum primo mellicrato, deinde uino adstringente os colluat. Hæc ille: Porro modus quo dentes à putredine, erosione, dolore, & graueolentia vindicari possint, optimus nobis à Dioscoride libro 4. capite 144. Plinios lib. 26. capite 8. Galeno lib. 8. capite 36. de simp. medic. fac. & libro 3. de compos. phar. sec. loc. capite 18. & Auicenna 7. 3. cap. 2. præstituitur: ut os singulis mensibus uino, uel aceto, in quo Tithymali radix ad diraidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solum dentium ac oris commendat odorem, sed eorundem etiam dolori auxiliatur, & sanitatem conseruat. Plura infra capite 80. Aures quoque bene à suis redundantibus exoneranda sunt, neq; solum eorum excrementorum quæ manifeste per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occulte exeunt, uacuatio laceranda & molienda est.

*Lotio præfer-
re aani a dolore
dentium.*

Viii

Utinus versus tria præcepta saluberrima com- *Balnearum*
regimen.
plectitur *Primum*, vt balneo lotus atque astuans
omni cura & diligentia aduersus ambientis cœ-
li frigiditatem intemperiem sese munit & de-
fendat: ne illa scilicet per poros à balneo apertos
in omne corpus permanens, ibidem mali quid-
piam ingeneret. A contrario siquidem ad con-
trarium repentina & inordinata transgressio,
Galeno aph. lib. 3. com. 22. teste, periculosa ad-
modum existit, præsertim cum facta ad frigidita-
tem subita commutatio eos, qui antea distilla-
bantur & per sudores euacuabantur, humiores
iam in profundum corporis repellat, adeoq; par-
tes etiam ad ventriculum atq; intestina attinens
tes offendant.

Obseruandum etiam ne à recens accepto cibo
balneo statim vtatur, neque protinus post lotio-
nem comedat aut bibat: qui enim paulo ante bi-
bit, huic caput repletur: qui vero cibum sumpsit,
huic non caput modo, verum & corpus totum a-
limoniam ad se, priusquam concocta fuerit, tra-
hit, adeoq; crudis & inconcoctis humoribus im-
pletur. *Statim vero* post lotionem cibum vel po-
tum sumere, caput replet, deuoratumque inter-
dum superfuitare facit, quemadmodum copio-
se in 2. libr. de vict. rat. in morbis acutis, com-
ment. 55. & 56. & in lib. de Marasmo cap. 14. Ga-
lenus offendit. De potu idem confirmat etiam
Cornel. Celsi qui lib. 1. cap. 3. in eum scribit mo-
dum: Illud nosse oportet, quod ex labore sudans
frigidam potio perniciosissima est, atque etiam
(cum sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis.
Abalneo quoque uenientibus Asclepiades inu-
tilem eam iudicauit. Atq; ea hac quidem causa,

quod

quomodocūque sudanti adhuc, frigidum bibendum non est. Cauendum etiam, ne in ipso balneo comedat, bibat aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio obleditur, & natura pugna cietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscitio balnei calore ad exteriora allecti & protensi ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, vt in aliis somnis concoquantur, sed longe plures fiunt, inconcocti permanentes. Somnus vero à balneo vtilissime conceditur. Nihil enim est, vt Galenus lib. 4. cap. 9. de Sanitate tuenda scribit, quod æque concoquat ea quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, vt somnus à balneo.

*Stare à cibo,
aut leuiter
inambulare.*

Secundum, vt paulisper à cibi sumptione erecto corpore consistat: quo cibus ingestus in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, æquabiliter descendens, promptius concoquatur: ac raro deinde, nec ita longo incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus dissipetur, adeoque cibi præpediatur concoctio. Plura infra capite 76.

*Statim à se
ēta vena
frigus ca-
ptare.*

Tertium, vt post venæ sectionem frigescat, quod est, in paulo frigidiore ambientis nos acris constitutione tantisper immoretur, siue decumbat, dum sanguis & spiritus per phlebotomiam exagitati sedentur & conquiescant. Atque huic quidem interpretationi assipulatur etiam Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione ne cap. 19. in hunc modum scribit: Neque igitur ad consueta munia properet, neque celerius in-

am-

ambulet, neque vilo exercitationis genere se fatiget, neque vtatur Venere, neque protinus loca calidiora ingrediatur, neque in balneum descendat: quandoquidem sanguis & spiritus vehementius incitati, ne dissipentur aut incalescant, sedandi comprimendique sunt. Hactenus ille. Vel *Minute*, aduerbialiter hic accipiendum, pro eo, quod est parum siue paulisper, vt referatur scilicet ad ea quæ immediate præcedunt, & sic hic sensus: Sumpto cibo cælo frigidiori, paulisper exposito: quo calor innatus, propter eandem causam extrinsecus frigiditatem ad interiora refluxens & secedens meliorem tum concoctionem & sanguificationem, tum etiam nutritionem, operetur. Experientia siquidem constat, calorem per seipsum ac sponte quidem post cibi sumptionem, vt eum mutet facilius ac concoquat, in profundum refugere: atque hinc adeo fit, vt exteriora corporis membra, quæ ante vtumque calida sentiebantur, à prandio atque cœna frigore & tremore concutiantur. Quare naturæ in eo quod recte operatur, opitulandum est.

DE RECREATIONE VISVS.

Additio,

Fons, Speculum, Gramen, hæc dant se: sive releuamen.
Mane igitur mentes, sub serum inquisito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita naturæ vi & substantiæ quadam similitudine oculos recreant, & visum maxime consolantur.

Primum, Fons: per quem qualibet pura & perspicua aqua, siue ea sit fontium, siue fluuiorum, siue etiam puteorum intelligenda est. Hæc enim ob cognationem & similitudinem, quam cum

B oculis

oculis habet, visum citra violentiam cōgregans,
ad naturam reducit & recreat. Το γὰρ ἡγεῖται φύ-
σις αὐτῆς χρεῖζει τῶν ὀφθαλμῶν, inquit Galenus aphor.
lib. 1. comment. 16. Oculi autem frigidi & humi-
di, perspicui atq; omnium partium nitidissimi,
& pulchre politi sunt, perinde atque aqua, quo-
circa ab eiusdem aspectu eos corroborari simul
ac refici consentaneum est. Atque hoc sane con-
silio Aristoteles Alexandrum illum cognomen-
to Mavium instituens, ei præcepisse videtur, ut
frequenter ac diutius aquam viridem, clarā &
perspicuam intueretur, oculosque in ipsam sub-
mergeret; eiusque rei testem habemus non con-
tinentium Ioannem Mesuen in opere practi-
co de ægri tudinibus oculorum. Cæterum si nul-
la fontium aut fluuiorum inspiciendorum facul-
tas fuerit, oculis profecto ex aquæ frigidæ, claræ
& perspicuæ in peluim viridem infusa contuitu
eadem accedet commoditas.

Speculum.

Secundum, Speculum, quod & ipsam utique o-
culorum aciem eadem ratione excitare putan-
dum est. Oculus namque lævis est & lucidus, ac
splendens instar speculi: quod tum experientia
inter omnes constat, tum à Plinio quoque libro
II cap 37 ostenditur. Oculis, inquit, absoluta vis
speculi, adeoque ut tam parua illa pupilla totam
imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pieres
que alitum è manibus hominum oculos porif-
simum appetant, quod effigiem suam in iis cer-
nentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.
Causa etiam cur speculi inspectione oculorum
acies excitetur, adeoque visus substantia cōser-
uetur, hæc adsignari potest, quod radii in super-
ficie speculi collecti, cum ob densitatem & duri-
tiam

tiem eius ulterius procedere non possint, minime dissoluantur ac dissipentur, ob æqualitatem lauitatemque feruentur in fracti, ob nitorem vero augeantur, & multo quam prius erant reddantur fortiores; quod nec ipsum sane Aristoteles, Mæ sue referente, ignorauit, cum eundem illum Alexandrum adhortaretur, ut se subinde ad tersum & directum speculum conuerteretur, & longiori deinde temporis spatio oculorum aciem in ipsum defigeret.

Vitrea quoq; vocata conspicienda visus substantiam conseruant, adeoque præstant ne oculi minoribus rebus cõuendis visu fatiscant, neque spiritus resoluantur. Atque hinc certe gemmarum sculptores & aurifices subtiliter quidpiam ac ingeniose sculpturi eiusmodi vtuntur conspiciendis, aut sane per phialam ex tonui puro atque albo vitro conflatam eamque clara & perspicua aqua plenam oculorum aciem rei sculpendæ intendunt. Cur vero ira visus non defatigetur, in causa est, quod species de medio clariori ad densius permeantes maiores simul & crassiores appareant, adeoque visum conseruent.

Cor spicilia vitrea.

Tertium, Gramen, per quod quarumlibet herbarum frondiumque ac altarum etiam rerum virentium contuitus accipiendus est. Oculis enim iucundissimum spectrum viriditas est. Atq; hinc sane Aristoteles problemate 20. sect. 31. quaerit: Quamobrem cum cæteras intuemur res, conspectus noster peius afficiatur atq; fatiscat, cum ad virentes herbaeque coloris inspicimus, ut olera cæteraq; his similia, recreetur, meliorq; euadat. An, inquit, conspectum in alba nigraue intendente min. me possumus, propterea quod vtrunque

Viridia.

B 2 id

id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi nigrique obtinent, itaque aspectus cum rædiocri lenique obuiio afficiatur, nihil debilitatur: imo vero corroboratur atq; reficitur. Hac ille. Quamquam autem viridia omnia, utpote temperatissima, visum maxime colligant, atque oculos reficiant: inter ipsa tamen alia aliis efficaciora inueniuntur. Sic certe nullius aspectus smaragdus iucundior est. Quod Plin. lib. 37. cap. 5. discrete iis significauit verbis: Herbas virentes, inquit, frondesque auide spectamus: Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius illis comparatum viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec fatiant, cum & ab intentione alia obscurata aspectu Smaragdi recreatur acies, scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio est: ita viriditate lassitudinem mulcent. Idem fere libro 29. cap. 6. de scarabeo viridi scriptum reliquit. Scababei, inquit, viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Neq; obstat quod Galenus cap. 2. & 6. lib. 1. de Symptomatum causis, vbi ex professo de iis agit, quæ oculos aut molestant, aut offendunt, & lib. 10. cap. 3. de vsu part. cæruleo & fusco recreandi & reficiendi visus quam maximam vim inesse scribit. Sunt enim & hi colores medii atque temperati, adeoq; ob id oculis gratum & iucundum spectaculum præbent, visumque morbo affectum aut fatigatum corrigunt ac recreant: quod omnibus sane coloribus ad medium inclinantibus commune est. Hoc igitur prouidentes pictores, quando in albis coriis & con-

con-

consimilibus rebus. quibus facile visus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscōs apponunt, in quos subinde intuentes recreant oculos acrescunt. Atque etiam ophthalmia laborantes lux quidem offendit, eosq; arguit: fusca vero ac cœrulea sine dolore intuentur. Quæ hætenus dicta sunt, ea omnia Marsil. Ficini libr. 2. cap. 14. de producenda vita, planius & dilucidius iis verbis expressit: Causam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis visum præ cæteris foueat, salubriterq; delectet. Inueniemus tandem naturam visus esse lucidam, ac lucis amicam, volatilem tamen ac facile dissipabilem. Idcirco dum per lucem se dilatat velut amicam, interdum nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehementi dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit, ideoq; radios in angustum inde retrahit. Optat vero visus ita perfrui lumine, vt per amicam hoc suum amplificetur quidem, nec tamen interim dissipetur. Iam vero in quocunque colore plus admodum tenebrarum siue nigredinis est, quam lucis, non dilatatur radius visus ad votum, nec illo proinde oculus delectatur. Vbi vicissim plus admodum splendidi coloris est, quam nigri, spargitur latius, noxia quadam voluptate distractus: Quamobrem color viridis maxime omnium nigrum cum candido temperans, præstat vtrumque, delectans pariter atq; conseruans & molli insuper & adhuc tenera quantitate, sicut & aqua radiis oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdantur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangunt quodammodo radios. Quæ vero rarissima sunt, dissolutioni adi-

tum patefaciunt. Sed quæ soliditatem aliquantulum habent, leuemque simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, nec longius disperdi permittunt. Quæ denique præter hæc beneficia tenera quoque sunt & molliora, sicut aqua, resque virides, liquidis oculorum radiis mollitia blandiuntur. Denique visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumen in aqua quodammodo resistente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur speculis similibus, viridibus, oblectatur. Hæcenus ille. Addit Mesues, Exercitationem quoque legendi scripta maiusculis literis exarata visum corroborare, adeoque non parum ad tuendam oculorum sanitatem conducere.

Posteriore versu inuitur, Oculos matutino quidem tempore montium, vespertino vero forarum collustratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis facile elici potest. Per montes porro viridaria, hoc est, loca herbis & plantis virentibus constituta intelligenda sunt. De conferentibus visui plura infra, cap. 79. De nocentibus vero, cap. 73.

DE DIVRNO, SIVE MERIDIANO SOMNO.

CAPVT III.

S*t breuis, aut nullus tibi somnus meridians, Febris, pigrities, capiti dolor atque catarrhus, Hæc tibi prone veniunt ex somno meridiano.*

Quatuor diurni siue meridiani somni incommoda hic referuntur.

Primum, febris, quæ dupliciter per somnum diurnum accendi potest: vno quidem modo in

spiritu;

Febris causa

Spiritibus, altero vero in humoribus. In Spiritibus quidem, quia acres & fumosa exhalationes, quæ vigiliis dispergi solent, somno diurno non modo retinentur, sed etiam augentur: iis itaque retentis, ac vna cum Spiritibus permixtis, contingit, vt calor inde præter naturam collectus febris fiat: atque hæc sane febris, cum nihil stabile, nihil firmum habeat, sed vti celeriter generatur, ita soluat etiam, *ἐπιπερα* Græcis, hoc est, diæria vocata est, quod fere diem non excedat. In humoribus autem tum hæc iam dicta febris, ratione nimirum flatuum, qui ex cruditate procedunt tum etiam putrida per somnum diurnum accenditur: quod calore & spiritibus interdium exteriora protensis, virtus concoctrix debilitatur. Perfecta enim & absoluta cōcoctio fit, quando calor & spiritus cohibentur & in profundum corporis secedunt. Ob eum namq; motum calor naturalis incensus auctiorque redditus, optime cibos, non solum in ventriculo, verum etiam per vniuersi corporis habitum cōficit: quod noctu potissimum fieri rationi consonum videtur. Etenim tunc calor propter circumstantem extrinsecus aeris frigiditatem ad interiora refluxens, cibum facillime mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdium vero contra ad exteriora eductus & expansus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effusantium febris putrida accenditur, quemadmodum Auliciana l. 4. tract. 2. c. 1. copiose docet.

Secundum, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fonte

Pigrities.

te manat ac funditur. Ex crassa namq; & inco-
cocta materia in ventre vaporosi ac crassi exha-
lantur spiritus, qui ad caput elati plus æquo ce-
rebrum humectant, eo autem humectato, nerui
quoq; qui à cerebro propagati per corporis par-
tes prorepunt, plurima humiditate opplentur:
exuperantia præterea humiditatum, quæ ad mus-
culos, tendines & articulos confluere solent, tâ-
tum abest, vt somno diurno dissipetur, vt multo
pertinacius etiam hærens augeatur. Necessè igitur
est ex eiusmodi subinde somno in omnibus
motibus voluntariis pigrum sequi, & veluti
in seipso dissolutum hominem apparere, quem
admodum diserte Galenus aphor. libro 3. com-
ment. 5 ostendit Contra vero vigilia diurna, hoc
præcipue nomine commendatur, quod nō mo-
do exuperantem cerebri humiditatem exicent,
adeoq; spiritus extenuent ac temperent, sed cer-
te corpori simul atque animo promptitudinem
quandam & robur ad solitos motus addant.

*Dolor ca. i-
m.*

Tertium, Dolor capitis, qui & ipse ab iisdem
initiiis proficiscitur. Ex cibo namque inconcocto
in ventre vapores crassi excitati in caput ferun-
tur, qui ibidem ob dictas causas retenti, nimia
humiditate, quam potius vigiliis exsiccantibus
absumere conueniebat, cerebrum opplent, & ob
eam rem caput perturbant, eiusq; dolorem gra-
uedinem & frigidos morbos pariunt: paululum
vero indè moti, si ad cutim peruenerint, faciem
vitiato colore inficiunt. Materia enim praua exi-
stente, necesse est, quicquid inde defluit, esse
prauum. Quod Galenus aphor. lib. 1. cōment. 14.
ita scribens innuere voluit: Oportet similem esse
defluxum subiectæ substantiæ, vt quando humi-
da

da atq; aerea substantia existit, tunc quod ab ea defluit vaporolum est atq; suaue, &c.

Quartum, catarrhus: qua quidem voce generatim hoc loco, tamen si minus proprie, omnino *ῥῆμα* hoc est, qualibet excrementi humoris ex capite ad subiectas partes prolapsio significatur, quæ iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatem diuersa quoq; nomina sortitur, quemadmodum Galenus lib. 3. cap. 4. de Symptom. causis Paulus lib. 3. cap. 28. & Aetius lib. 8. capit. 53. disterte scribunt. Vbi enim ad os ac fauces & mox ad stomachum siue gulam, atq; inde in ventriculum defluxus cōtingit simplici vocabulo Græcis *κατάρρῳ* & cōtracte *κατάρρῶς*, Latinis deflillatio dicitur. Dum ad nares irruit, *κρυζα* Græcis, Latinis grauedo vocatur, vbi vero ad palatum & asperam arteriam delabitur, vt etiam membranâ, quæ hanc intrinsecus ambit, exasperet, rauca vox efficitur, vocaturq; hoc malū Græce *βρογχιτις*, Latinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiam versiculis, qui infra cap. 82. habentur, manifesto apparet.

Si fluat ad pectus, dicitur Rheuma Catarrhus:

Si ad fauces, Branchus: si ad nares, est Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui vigiliarum tempore per cutem resolui ac dissipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum humores in subiecta refundens, *ῥῆμα* prognit.

Somnus diurnus,

Præter hæc & alia nonnulla somni diurni ma-

B 5 la

la Auicenna 3. r. doct. 2. cap. 9. enumerat. Nam &
 frigidas atq; humiditas ægritudines *παρὰ φύσιν*
 nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem
 humiditatum, quas vigiliæ resolueret ac dissi-
 paret solent, nonnunquam procreant. Genuinū
 faciet colorem, velut paulo ante etiam dictum
 est, corrumpit. In sanguine enim excrementitia
 atq; aqueas humiditates latio similes multipli-
 cat: quæ cum suo tempore per vigiliæ non dissi-
 pentur, vna cum sanguine ad cutem expulsa is-
 psam deprauant, adeoque subtridam & deco-
 loratam reddunt. Induratam adhæc splenis affe-
 ctionem gignit in corporibus in eiusmodi affe-
 ctionem propensis. Crassus namq; & melanchol-
 icus humor, somno diurno in splene retentus,
 huic malo initium præbet. Quemadmodum es-
 nim vigilantia motum ac liberum crassi humo-
 ris transitum per angustos meatus, siue canales,
 Solis calore vias aperiente, promouere: sic con-
 tra eundem somnus & præcipue diurnus, transi-
 tu prohibere solet. Melancholia enim interdum
 nullo negotio per canales suos transit, & illa
 cum primis, qua excitandæ appetentiæ causa à
 splene ad orificium ventriculi meatus protendit-
 ur. Etenim splen recrementa & redundan-
 tias suas per eum expellit atque eicit, adeoque
 ad cibos auiditatem reuocat. Quod interdum po-
 tius, quam nocturno tempore fieri par est. Quin
 etiam, vt idem autor tradit, ciborum appeten-
 tia diurno somno plurimum debilitatur & re-
 stinguitur, idque partim ob prohibitionem reso-
 lutionis, quæ est prima causa famis, partim vero
 ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus
 & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac
 saturan-

saturantibus. His accedit nonnunquam *απερυσ-
 μετος* siue abcessuum generatio: superfluitates
 namque ex somno diurno multiplicatae saepius
 in membro aliquo coacervantur ipsumque tu-
 midum reddunt. Plane igitur ex his omnib. con-
 stat, somnum diurnum siue meridianum à san-
 tatis tutela procul abesse debere. Duas porro
 causas, cur potissimum laedat, Paulus lib. 1. c. 97.
 & Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 9. assignant. Quarum
 prima quidem est, quod cito & ante horam su-
 am interrumpatur. Calor enim natiuus per so-
 mnium ad partes interiores recedit, contra vero
 calor Solis eundem, tanquã sibi affinem ad mem-
 bra exteriora educit atque expandit: vnde san-
 guinis & spirituum exaggerationem, quae somnũ
 interrumpat, ceteri necesse est. Consultitur ergo,
 si quando necessitas per id tempus dormire cog-
 erit, vt in vmbra & tenebroso loco, & ante pos-
 itus, quam post cibum, hoc fiat. Secunda vero,
 quod naturam stupidam quasque perturbatam
 reddat, adeo vt retrahatur ab eo in quo erat, ni-
 mirum à ciborum concoctione. Tempus itaque
 quo obdormiscunt ad absolutam ciborum con-
 coctionem non sufficit: quo fit vt à meridie resur-
 gentes subinde acidus ructus edant, & flatibus
 repleantur: nonnulli vero fluctuatione vētris in-
 festentur. Caeterum optimus somnus est noctur-
 nus, quoniam nox naturali humiditate silentio-
 que animam in somnum deducens, absolutam
 molitur concoctionem. Post somnum item no-
 cturnũ plurima parte ad excretionem recremen-
 torum instigamur. Illud tamen ignorandum nõ
 est, quod licet somnus diurnus in vniuersum im-
 probetur, nocturnus vero, vt praestitimus com-
 men-

*Somnus nō
 est natus.*

men.

mendetur: ex diurno tamen minus offendat, qui capitur à prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro secundo prognostic. aphorif. 11. clarissime ostendit. De somno, inquit, quemadmodum secundum naturam nobis in consuetudine est, interdium vigilare, noctu dormire conuenit: si tamen hoc transgressum fuerit, deterius est. Minime vero nocet si dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam sententiam Galenus explicans ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est, insuetum vero malum est. At vero temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura aliud in consuetudine. Nunc vero diuites è contrario agunt, tum in quibusdã alis, tum etiam in somno, interdium dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, ut somnus minus laedere possit, quinque conditiones, Berrutio autore, obseruanda sunt. *Prima*, ut sit in consuetudine. Ex multo enim tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molestare solent, Aphorism. 50. libr. 2. *Secunda*, ne statim à sumpto cibo ineatur. *Tertia*, ne depresso, sed erecto non nihil & bene alto capite fiat. *Quarta*, ne modum excedat. *Quinta*, ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefatio. Porro quod ab Hippocrate dictum est, à prima luce ad tertiam diei partem conuenire somnum, id spatium est ab ortu Solis quatuor aut quinque horarum. Nam dies significat spatium temporis, quo Sol transit nostrum hemisphaerium, ut etiam distinguitur contra noctem. Quemadmodum Christophorus à Vega fusius in comment. declarat.

Ad.

Additio.

Tempus itaque somni conuenientissimum est vespertinum aut nocturnum: semperque cauendum, ne statim à coena inearatur, sed vnus minimum aut duarum horarum interuallo discudatur. Ingestus enim cibus, quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatās, probe concoqui non potest, Galeno libro 5. capite 5. de loc. affe. & reite. Neque enim ventriculus tum potest cibum recte cōplecti, quod idem libro 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cum primis necessarium esse scribit: quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, vt rectissime idem Galenus comment. 67. aphor. lib. 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiunt, impletur caput. Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquam somno indulgeatur, vt cib⁹ in imū ventriculi paulatim descendat. Ibi enim, vt supra ex Galeno dictum est, concoctionis opus potissimum perficitur. Quo tempore etiam conuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac conferre sermōnes cum amiculis de rebus latioribus, donec cibus subsedisse videatur. Cernicali vtendum est satis elato & eminenti, vt quo ad eius fieri potest erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus qui plane nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi partes descendet, probiusq; concoquetur. Inter dormiendum corpus pro
am-

ambientis aeris constitutione decenter regen-
 dum est; ne calore & spiritibus circa interiora
 detentis, externa corporis partes a frigore obla-
 dentur. Caput quoque noctu conuenienti tegu-
 mento (quod *καπερόδιον* habeat, hoc est, fora-
 men instar infumibuli eliciendis vaporibus ap-
 tum) operiendum est. Calceatis vero siue ve-
 stitis pedibus dormiendum non est: Hoc enim
 si quid Magnino excellentissimo medico credi-
 mas, visum debilitat, memoriam laedit & totum
 corpus extraneo calore affuare facit, ob vaporū
 reflexū. Supra dextrum latus somnus inchoan-
 dus. Hoc enim modo cibus promptius per sto-
 machum gulamve in ventriculum descendit.
 Nam etsi gula exacte supra mediam cervicis ver-
 tebrarum & quatuor primarum thoracis sedem
 in neutram partem inclinet ad principiū tamen
 quinta thoracis vertebra, ut ampliori magnæ ar-
 teria trunco secundum dorsi vertebra inferiora
 corpora perenti cedat, non nihil in dextrum la-
 tus a media vertebrarum regione abscedit. De-
 inde primo somno finito reuoluendum est cor-
 pus, supra sinistrum latus redormiendum, quo
 scilicet a iecore ventriculo incumbente, ventri-
 culi calor augeatur, eiusq; concoctio adiuuetur.
 Hinc rursus post breue temporis interuallum in
 dextro latere ad consuetū surgendi tempus con-
 tinuāndus est. Pronus decubitus temperatis cor-
 poribus non conuenit, ventriculi enim contor-
 sionem & repressionem facit, adeoque oculos
 oblaedit: Sed & ita cubantibus superfluitates in
 oculos declinant, maxime si fuerint natura de-
 biliores. Iis tamen quibus ingestus cibus tardius
 in ventriculo conficitur, interdum conceden-
 dus

us est, quod calorem naturalem arctius comprehensum retinere atque augere possit. Supinus vero grauissimis agitudinibus, lepræ nimirum mania, incubo, epilepsiæ, apoplexiæ, stupori, neruorumque resolutioni, & similibus initia præbet. Nam ob superfluitatum ad posteriora fluorem, non potest iusta per nares & palatum earundem fieri expulsio. Plinius lib. 28. c. 4. proæos decubitus tussibus conducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta concoctione a stimanda est, ita quidem vt septem horarum spacio non sit minor, neque octo, vel ad summum nouem excedat, vt colligitur ex Galeni de sanitate tuenda lib. 6. capit. 6. Plura habentur apud Auicennam 3. 1. doct. 2. cap. 9. Magninum parte 3. cap. 7. & nostræ ætatis doctissimum Medicæ artis scriptorem Leonhardum Fuchsum, lib. 2. sect. 4. cap. 3. Institutionum medicinarum. Ex iis itaque, quæ conueniunt in hunc locum studiosi transferent.

DE FLATV IN ALVO
detento.

CAPVT IIII.

Quædam ex vento veniunt in ventre retento:
Spasmus, hydrops, colica, & vertigo. hæc reprobas
psa.

Hic agitur de quatuor nocentis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Trisponum est τρισπονός Græce, Latinis cõuulsio dicta. Flatus enim retenti influxu suo sæpe neruos plus iusto reperiunt, illos vero ita repletos,
Gale-

Galeno lib. 2. cap. 2. de sympt. causis teste, tenſi
 primum ac deinde in conuulſionem incidere
 contingit. Ea porro ibidem à Galeno in hunc
 modum definitur: Conuulſio malum eſt, quod
 neruos muſculosque ad eundem cogit affectum,
 in quem ab animali facultate, quum naturalem
 habitum ſeruarent, ducebantur. Vel aliter, vel
 ut idem aphor. libro 6. comment. 39. definit.
 Conuulſio eſt paſſio inuoluntaria, in qua nerui
 atq; muſculi præter voluntatem conuelluntur,
 in eumq; affectum veniunt, quem etiam in mor-
 tibus ſecundum arbitrium factis aſſumebant. In
 hoc enim malo nerui atq; muſculi in eas partes
 attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio nam-
 que fieri non poteſt, niſi muſculus ad ſuam ori-
 ginem retrahatur.

*Quod ad cauſas eius conuulſionis, quæ primi-
 genia affectio eſt, attinet, animaduertendum eſt,
 Hippocratem aphor. 39 lib. 6. duas duntaxat ſta-
 tuiffe, πλήρωσι & κενώσι hoc eſt, plenitudinem
 & inanitionem neruoſorum corporum. In con-
 uulſione ſiquidem à plenitudine membrū craſ-
 ſis & glutinoſis humoribus impletum extendi-
 tur, & extensione conuellitur, quemadmodum
 lora & chordæ extenduntur, vbi multa madent
 humiditate, & hæc ſubito contingit. In ea ve-
 ro quæ ab inanitione proficiſcitur, membrum
 exſiccatur & ad ſeipſum conuellitur, adeoq; ſe-
 cundum longitudinem ac latitudinem contra-
 ctum diminuitur, quemadmodum membranæ
 accidunt, cum igni apponuntur, & hæc ſane pau-
 latim & ex longiori temporis intervallo accide-
 re ſolet. Plura Galen. locis ſam citatis & libro 2.
 capite 2. & libro 3. capite 5. & libro 6. capite 5. de
 loc,*

loc affect. & libr. 8. cap. 3. de compos. medic. loca.
& alibi xp̄pius.

Secundum υδρωψ̄, quod malum Latini aquam *Hydrops.*
intercutē nomināt, & definitur à Bertrario, Sect.
3. tract. 2. cap. 4. in hunc modum: Hydrops est
morbus materialis, ex re frigida, extranea, pluri-
ma ingrediente & membra omnia manifeste,
aut loca vacua partium in quibus cibi & humo-
rum concoctio perficitur, inflante procreatus.
Eadem fere habet Auicenna 14. 3. Tract. 4. cap.
4. vel aliter, sicuti ab Alexandro Tralhiano libro
9. cap. 1. definitur Aqua inter cutem & ipsa lon-
gus quidem affectus est, iecore adeo refrigerato
proueniens, vt ipsum non amplius deinceps ci-
bos in sanguinem, sed in aliam qualiratem, aut
in aquam, aut pituitam, aut statum transmutare
possit Quod certe & Galenus aphorif. lib. 6. com-
ment. 12. his verbis confirmat: Aqua inter cutem
fit, cum sanguinis generatio frustratur: Et huius
quidem cum tres sūt species: (vna enim Græcis
αἰσχύτης, alia τυμπανίτης & tertia υἰασίτης,
ὑπεσπέρη, σπασίτης & λυσιφλεγματίας dicitur,
non de omnibus promiscere hoc secundum
nomenclentum, sed de tympanite tantum intel-
ligendum est Quæ quidem accidit quum flatus
ac spiritus superuacuis plurimus cum humidi
memento intra membranam, quæ αἰστίτης
Græce, Arabibus vero communi membranarum
nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod
ijdem Mirach nominant, colligitur Stomacho
namque & iecore frigida intemperie laboran-
tibus, fieri non potest vt cibus ingestus in χυλόν
benignum, aut sanguinem mutetur: conuertitur

C

ergo

ergo in materiam flatulentam, quæ cum neque per superiora iustu, neque per inferiora crepitu, nec aliunde, obstante viarum obstructione, vel secretrice & expultrice superfuitatum vi debili existente, aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam intercutem contrahit, in qua abdomen percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

Colica
passio.

Tertiam, Colica passio: quæ grauis quidem ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde enim ac si terebra partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno libr. 2. capite 1. de locis affect. teste. Contingit autem in pleniore & laxiore intestino, quod καλῶς Græce vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Densum enim, crassum, & nervosum est, ac nihil quod in illud consistit facile discuti potest. Et quemadmodum in hoc καλῶς ὀδύνη, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & aliis Græcis λεπτόν vocatur, similis morbus existit, grauissimos & lethales dolores inferens. Hippocrates in aphorismis, & passim aliis in locis εὐλαγῶν appellat, quemadmodum etiam Galenus ubique, & potissimum lib. 6. capit. 2. de locis affect. à circumactione nimirum doloris. Quippe εὐλαγῶν circummagi & conuolui significat. Ideo cōuolulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porro consentanea est, flatuosum & frigidum spiritum in dictis intestinis retentum & egredi nequeñrem hæc mala plurimum prodignere, id quod Galenus etiam loco paulo ante citato monstrat,

Quarta.

Quartum, Vertigo: Flatuosus enim spiritus *Vertigo.*
 inclusus ad cerebrum fertur, & in eius partibus
 inordinate mouetur: quo fit, vt obtenebrationes
 hebetudinesque oculis obseruentur, & omnia
 circumagi & rotari videantur. His Auicenna 16.
 3. tract. 4. capite 29. Epilepsiam quoq; adiungit, *Epilepsia.*
 cuius eadem omnino cum precedenti ratio est:
 Porro quoniam modo hac retentio in singulis
 iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrime
 ex Galeni lib. 3. de Sympt. causis. capit. 1. demon-
 strari potest. Crepitus enim qui ad sedem defer-
 tur ac vel in foro, vel alio quopiam loco existen-
 tibus, aut negotio aliquo, quod deserere non li-
 ceat dissentis violenter retinetur, rursus sursum
 reducitur, ventremque mordet, ac caput vapo-
 rando implet, principio quidem ab animali or-
 gano sphinctere, id est musculo ad imum intesti-
 num accepto: hinc vero vnoquoque intestino re-
 tro illum a se ad supra se positum trudente, simi-
 li modo ac prius in præceps trudebat: atque ita
 quidem hac retentio, præsertim frequentior,
 longo temporis tractu prædicta mala excitat.
 Proinde rectissime ab Hippocrate libro 2. pro-
 gnost. aphor. 24. in hunc modum scribitur: Fla-
 tum sine sonitu aut crepitu exire optimum est.
 Melius autem est cum sonitu exire, quam reuol-
 ui. Hac etiam ratione inductus Claudius Casar
 dicitur meditari edictum, quo veniam daret
 efflatum crepitumque ventris in conuiuio emitt-
 endi cum periclitatum quendam præpudor
 ex continentia reperisset. Autor Suetonius in
 eius vita, capite 32. Veteres enim, vt Plinius lib. 8.
 cap. 2. confirmat, per mensas mundiciatum cau-
 sa, desolare verabant. Extat etiam lepidissimū Ni-
 carchi

carchi: πορδή Epigramma, quo pestiferam re-

tenti flatus vim describit. Id est huiusmodi:

Πορδή αὖτε κλείει παλαιὸς ἀδὴρ ἔσθ' ἔσθ',

Πορδή κ' αὖτε κλείει παλαιὸς ἰεὺς μετ' ἔσθ',

Οὐκ ἔνι αὖτε κ' αὖτε κλείει παλαιὸς πορδή,

Τὸς βασιλεὺς οὐκ ἴσως πορδή ἐξ ἄδων ἔσθ'.

Quos versus quoniam eleganter admodum
Ioannes Lascaris Latinos fecit, placuit hic ad-
scribere.

Intermit crepitus ventru detentus in alio,

Et seruat blasphemum cum tunc ille melos.

Ergo si perimit crepitus, seruasq; cavendo,

Regibus imperium par habet sic crepitus.

Atq; hæc sane cum ita se habeant, satius fue-
rit iuxta D. Erasmi Roterodami præscriptum na-
tura incitante aut secedere, si liceat, aut deuota-
to pudore iuxta vetustissimum proverbium tussæ
potius crepitum dissimulare, quam comprimen-
do morbum accessere. Recte q; Stoici, quemad-
modum Cicero lib. 9. epist. famil. 12. scribit, cre-
pitus aiunt æque liberos ac ructus esse oportere.

DE COENA CAPVT V.

EX magna coena stomachi fit maxima pena,
Vt fit nocte leuis, fit tibi coena breuis.

*Præcipuum hoc loco sanitatis suæ studiosis, vt
instante somni tempore frugali coena contenti
ventriculum vario ciborum genere non disten-
dant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud gra-
uet. Nam qui noctu multum ingerunt primum
quidem somno destituti corporis inquietudine
agitantur: deinde vero pustulas faciei, grauedi-
nem capitis, graucolentiam oris, colicæ, calculiq;
dolo-*

Coena par-
ua.

Dolores & podagram sibi accersunt. Neque solum immodica hæc sub noctem ingurgitatio bona valetudini officit, sed alias etiam qualibet, vt quæ cruditatem incoctionemque, obstruções, putredines, febres, apostemata, & lepram haud raro generet. Atque eius sane rei grauissimus testis est Auicenna, qui 13. 3. Tract. 1. capite 36. scribit. Ex rebus ventriculum maxime lædentibus esse immoderatam cibi ac potus ingestionem, & ob id fieri non posse, vt intemperantium vinosorumque, ac ventrigulæque deditorum corpora alantur atque augeantur. Concoctio enim per vitæ intemperantiam impedita necessario humorum cruditatem efficit. Cruda vero, tantum abest vt incrementum corpori sufficiant, vt omnino ne alere quidem possint: quo fit, vt per vitam variis etiam ægri tudinibus consistatur. Qui vero temperantes in victus ratione frugalitatem sectantur, inculpatam vsquequaque ciborum appetentiam conseruant, optimeque non in ventriculo modo, verum etiam per vniuersi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnicuique erit, ne venter torqueatur, adeoque ingestis distendatur, vt pulsus velocior fiat, & vix spirare liceat. Cui enim ad istum modum vorare in delitiis est, variis sese periculis exponit. Simili modo & nauseosa satietas non ex crassis & prauis solum, sed etiam subtilibus & boni succi alimentis vitanda est. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apostemata: illa vero articulorum & renum dolores, podagram, asthma, hepatis atque lienis obstruccionem ac *επιπλοήν* & ægri tudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet.

C 3 Pro

Proinde optimo quidem iure non nocturna solum, sed qualibet etiam ad nauseam vique progrediens sarietas à sanitatis tutela excludenda est. Summopere igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoq; 3. 1. doct. secunda capit. 7. præcipiens in hanc fere intentionem scribit: Cibo nemo ita resplendus est vt nihil loci sit reliquum sed à mensa se nuper curi fame recedendum est. Huic simile etiam vulgo dicitur: Nanquam adeo ventrem cibus expleo, quin apud amicos edendi cella mihi super sit vacua. Et hoc præceptum eos cunprimis tangit, qui natura vehementiorem ad cibos auiditatem consecuti sunt. Quibus vero hac debilior existit, iis fortasse concedi potest, vt largius paulo ingerant, quam appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelii Celsi libro 3. capite 6. & Aegii libro 9. cap. 20. cibi plures, & varii, ac optimo apparatu, & ultra dulcedinem etiam illicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam supra cap. 1.

Vsitata hoc loco & à multis agitata oboritur quaestio: Virum videlicet vberius quidem prandendum parcius vero cœnandum sit. Quæ sane cum ad hanc materiam proprie pertineat, prætereunda non est. Breuiter igitur hic subiungemus primo quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendū esse probat. deinde vero Leonharti Fuchij, quibus è diuerso colligit, cœnam vt plurimum prandio pleniorē esse debere. Conciliator igitur differentia 12. in hunc fere modum scribit: Iuxta corpus
 potum

porum diuersitatem maior minore cibi copia exhibenda est. Illa etenim auriam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt: in morbum vere lapsa, aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio fuerint, tum liberius est cœmandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni solummodo, non etiam superfluitatum, quib. carent, maturationi intenta est: Sin vero humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendum est. Quod Auicenna 1. 3. Tract. 5. capite et ijs verbis significare voluit, ille, inquit, cuius consuetudo non sustinet, vt solum semel in die reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes, & sumat duas tertias in prandio & reliquam tertiam scilicet partem, in cœna post leue exercitium. Eo namque tempore, quo calor solaris viuificus natura in concoquendo debil. opitulatur & maior superfluitatum fit resolutio, vberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quam cœnæ contingere solet. Ergo, &c Ad hæc interdum, ob præsentiam caloris vitalis Solis & lucis melior fit concoctio. Sol enim, Aristotele lib. 2. cap. 2. physicon, & libro 2. capite 10. de genera. & corrupt teste, est vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum, nocturna vero non; in eiusmodi etiam natura noctu circa superfluatorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est: Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione & somni reductione in quibusdam confortetur, duo tamen simul, alimentum videlicet & superfluitates, conficere non possent: in his itaque cœ-

*Gal. de pne-
ro epileptico
cap. 5. oppos
suum tenet.*

nã nonnihil subtrahendum est. Corporibus vero, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana cõsistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas proprijs meatib. omnes expellant, vberiore cœna uti expedit: vel quod eorum natura ciborum concoctioni tantum, non etiam superfluitatum quibus carent, maturationi intenta sit, vel quod soli corporis robori studeant. Hoc autem noctu magis acquiritur: tum enim amplior fit & sanguificatio & distributio, atq; hinc deinde spirituum generatio. Corpora vero si à prædicto temperamento ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem vsque nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, vehementi & continuo, aut non. Siquidem fatigantur, ut sunt eorum qui victum manibus quærent, ipsis largius prandere, quam cœnare conuenit. Experitur enim alimentum, non tantum ut nutriat, sed etiam humectet & irriget membra, ne aresiant ex forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio prouenienti resistat. In prandio igitur vberioribus assumendus est, eiusmodi enim corpora, propterea quod ita consueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non cessant. Consuetudo namq; in eis addit magnam partem, inquit Galenus in libr. de dissolutione continua. capite 1. Calor enim ex motu auctior redditus, concoctionem in ipsis accelerat. Quare ter in die illiciente appetentia cibum ingerunt, & ingestum probe conficiunt. Sin vero laborioso, vehementi & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præsentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdum solum modo

modo & nō continuo fatigantur, aut debilitantur vtuntur, quod vtiq; superfuitatum copiam parit. Si exercitiō plurimo, vehementi ac laborioso vtantur, sicuti viri complares ciuiles & plebei circa fortunæ bona negotiantes, haud sanitatis conseruationi intenti, vehementi nonnunquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddā à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori vtiq; cœnæ, quā prandio indulgendum est. Nam si prandium augetēt, cum sicuti priores illi consueti non sint exercitio adeo vehementi ac laborioso agitari, concoctio ipforum impedita prauos humores generaret: horum etiam calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potissima fortitudinis & concoctionis causa existit. Haec autem noctu magis quam interdiu contigit: quare cœna in insana nocte copiosius alimentum expetit, Eorundem etiam corpora propterea quod tamē vehementi motu ante agitari minime soleant, humiditatib. referta sunt, ipsis itaq; ad resistendum resolutioni & exsiccationi, quæ per motum interdiu occurrentem sunt, paruus cibus sufficit. Sin vero exercitiis & occupationibus paucis & leuibus in vita vtantur, præcipiendum est eis, vt vberius prandeant quam cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi namque cum debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce Solis plurimum adiuuenti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim, vt testis est Auicenna in libro de viribus cordis tract. 1. cap. 2. & lib. 6. natura-

turalium par. 4. est lux, aut effigiem habet lucis, Adiuuentum etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdum poris apertis melius quam noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu, vel ob id multo cibo distendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maxime conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, ut simul & cibum & superfluitates superare queat. Insuper quoque animaduertendum est, in exhibitione copiosioris aut minoris cibi in prandio, quam cœna, non nihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cum in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægri tudinibus, plurimum valet, Hippocrate lib. 2. de vict. rat in morbis acut. aphor. 20. & sequentibus, & ibidem Galeno, testibus. Quod vel ex eo ostenditur, quod omnis subita mutatio, si modum excesserit, non paruam læsionem afferat. Hinc non temere Damasc. apho. 57. ita scriptum reliquit: Mutare consuetudinem, præsertim veterem, & noxium & pestilentissimum habetur. Quare malas & præuas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas quæ subito fiunt alterationes. Gal. cap. 16. artis medicinalis. Hæc Razes libro 4. 10. ad Alman & infra capite 55. Et sic in vniuersum patet largius prandendum, quam cœnandum, cum plurimæ ægri tudines sint materiales & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum afficiantur, tunc enim, Halyabbates. præct. 13. teste, melius est prand-

Consuetudini quid tribuendum.

prandere : alias non parum agrotantis oculi & cerebrum laderentur Exigua namque cœna capiti confert & oculis. Manardo lib. 6. epist. 4. teste. Hætenus ex Conciliatore adducta Medici excellentissimi Odos de Odis Patauinus duobus libris de cœna & prandii portione. Hieronymus Cardanus lib. 1. Contradicentium tract. 5. contradic. 1. 8. & Leonhartus Fuchsius libro 2. paradox cap. 21 magna ex parte falsâ esse firmissimis rationibus conuincunt. Ex quibus Leonharti Fuchsi rationes hic in oppositum subiungere placuit vt sanitatis suæ studiosis plane constaret quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi methodum præscribentium libros vel à limine salutauit. qui nesciat vulgatum atque tritum hoc illis esse decretum, vt nunquam non prandio cœna minor sit. Quantum vero aberrent. facile deprehendet qui rem altius expendet. Cœna enim in omnibus, demptis iis qui morbis nocturnis & catarrhis seu distillationibus affliguntur, prandio plenior esse, conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omninò modica sit, tenuis, sicca ac præter aliorum morem, noctemque præueniens oportet, vt ingruentibus scilicet morbis natura ab omnib. aliis muniis libera vniu. morbi concoctioni operam nauare queat. Sûnt & qui consueuerunt minus in cœna ciborum assumere, quam in prandio : horum certe consuetudo non temere etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, vt ait Hippocrates 2. Aphor. 50. etsi deteriora sint, insuetis minus molestante solent. Cur autem in aliis omnibus.

nibus plenior ecena salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium, noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem nativum in profundum secedere, & hoc nomine fortiosem fieri cogit, ita ut necessario ciborum tum melior fiat coactio. Et certe idem potest noctis frigiditas, quod alias anni tempus hybernum aut regio frigida potest. Horum enim unumquodque calorem nativum adaugere potest. Testis Hippocrates, qui libro 6. epidem. tom. 6. aphor. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. Sed & in 1. aphor. 15. ventres hyeme & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps est somnus, qui cenam subsequitur: hic enim mirum in modum coactionem adiuvat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, ut testatur Hippocrates 6. epidem. tom. 7. aphor. 29. Cum itaque sanguis cumque eo calor nativus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiosem tum ciborum coactionem efficiat? Hinc rectissime Hippoc. libr. 6. epidem. tom. 8. aphor. 10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus vero ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optime cibum concoquere testatur Galenus lib. 1. de sympto. causis capite 8. ita scribens: Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis vero validius agere videtur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum quod ipsa, si quando laboraverit, post somnum robustior evadit, idque maxime, cum à modico cibo somnum admittimus, tum etiam quod per somnum cibus optime concoquitur, non solum in ventriculo, verum etiam per vni-

versis

nerfi corporis habitum. Cui subscribit quoque Paulus Aeginet. lib. 1. cap. 97. dicens: Somnus est animalium facultatum quies, ab utili humore cerebrum madefaciente procedens: hunc qui rite capessit multa consequitur commoda: cibos enim conficit, humores digerit. Quod autem hac ratione plenior coena esse debeat, testatur Galenus, vel quisquis tandem eius libri autor fuit, in libro de dissolutione continua, in hanc sententiã scribens: Antiqui coenam prædiao præferebant, præcipientes plus ciborum in coena sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate & per somnũ factam: calor namque in somno ad interiora corporis renovatur, eademq; calefacit, perinde, vt in vigilia contrariam plane accidit. Id quod Hippocrates etiam epidem 6. Tom 4. aphor. 12. ijs verbis indicauit. Plane vigilans calidor circa exteriora, frigidior vero circa interiora: dormiens contra. Sed hic reclamabũt quidam, pleniorẽq; coenã ideo damnabunt, quod plenus ventris ingrata sit quies, atq; adeo somnus minus conueniens. His ita responsum volo. Nemo est tam sine sensu cõmuni, qui nesciat inter coenam & somnũ aliquid tẽporis interuenire debere, neq; quemadmodũ in brutis nulla malicia nisi vorandi ac mox dormiendi vicissitudo nem esse, quam omnium Medicorum consensu consultum sit, quo aut hora aut amplius intersit. Neq; etiam est vt pleniorẽ coenam quis eam esse putet, qua multa ingeruntur tanta voracitate, vt vix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepent qui ita sese repleat, sed frugalem potius, talem tamen in qua plus, quam in prædiao absumitur ciborum. Quod si ita em

hic

hic peccatum fuerit, melius certe in cœna, quam
 in prandio fertur quod somnus post cœnam nō
 diu subsquens, facilius delictum quam vigilia,
~~que prandium concomitatur, corrigat. In som-~~
 no enim, ut diximus, calor interiora petit, & qui
 illic sunt cibus concoquendis solis vacat. Inter-
 diu vero ad exteriora protrahitur, neque his quæ
 intus sunt prospicere potest, adeo ut verissime di-
 xerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia
 vehemens crudiratem, incoctionemq; ciborum,
 tum potionis efficit. Porro cur cœnam prandio
 pleniorē esse oporteat, & hæc ratio est: quod
 rara admodū existat corporis facultas, quæ pau-
 lo liberalius prandium, spatio vel quinq; vel sex
 horarū, quod fere inter prandiū & cœnam inter-
 est, conficere possit. Quantum autem incommo-
 di adfert, si quis nondū plane concocto eo quod
 prius ingestum fuit, aliud ingerit, morbum ni-
 mirum facit. Vbi enim cibus præter naturam
 plus ingestus est, ut ait Hippocrates lib. 2. aphor.
 17, hic morbum facit. Et si quis denuo obiecerit
 utcumq; somnum à cœna differamus, tamen fie-
 ri non posse, quin ad somnum conuersis, quod
 materia tum ad interiora tendat, caput implea-
 tur: huic Galen. quidem respondebit, qui libro
 4. aphorū, 67. ita scribit. Et quidem sicuti à cibo
 ad somnū cōuersis impletur caput, sic in pletho-
 ricis dispositionib. somni ipsum replentes aggra-
 vant cerebrū. Et somni videlicet semper nocent,
 quatenus ad profundum & viscera materia con-
 fluit, nisi coctionis ratione plus afferrent utilita-
 tis quam sit damnū, quod ex motu ad interiora
 consequitur. Et hæc ad vulgarem multisq; com-
 mune[m] errorem explodendum sufficiant.

DE DISPOSITIONE ANTE
cibi sumptionem, edendi item atque cibo-
rum ratione.

CAPVT VI.

Triunquam comedas, stomachum ni noueris esse
Purgatum vacuum q. cibo, quem sumpseris ante.
Ex disiderio id poteris cognoscere certo:
Hac sint signa tibi, subtilis in oro diata.

Hic traduntur præcepta quædam ante cibi sum-
ptionem seruanda.

Primum: ne sumatur cibus, cum ventriculus
quibusdam humoribus vitiosis adhuc plenus ex-
titerit. Corruptitur enim simul alimentum,
quod insuper ingeritur vna cum prauis humori-
bus qui prius sunt in corpore, ita vt ipsorum qui-
dem quantitas augeatur, qualitas vero seruetur.
Eos igitur, vt libro 6. capite 9. de sanitate tuen-
da Galenus autor est vomitione, in iis qui sua-
pte natura facile vomere possunt, expellere prius
quam cibus ingeratur oportet. Impura namque
corpora & vitiosis humoribus repleta, vacuatio
ne potius, quam ea qua per cibos fit refectione
egere testatur cum primis Hippocrates aphor. 8.
& 10. lib. 2. & ibidem Galenus in comment. Ven-
triculum vero vitiosis humoribus esse plenum è
nidoribus & ructibus deprehendi potest, quem-
admodum copiose admodum Galenus libro 1.
capite 4. de hoc affectu docet, ad quem sane lecto-
rem nunc ablegamus.

Secundum, ne priore cibo nondum concocto
ne, dum in aluum demisso alius sumatur: qui es-
nim eo modo supereditur: naturâ à prius ingesti
concoctione deturbat, quo fit vt quicquid eius
confe-

confectum ex ventre à venis mesaraicis in hep-
 ar deducitur, reliqua statim omnia etiam inco-
 cocta secum in corruptionem trahat, adeoque
 tum vasa ipsa, tum totum corporis habitum cru-
 ditatibus & vitiosorum humorum multitudine
 repleat, ac ob id ipsum morbis non raro tentet.
 Proinde rectissime Galenus libro 7. cap. 6. meth.
 meden. precipit, vt vacuus purusque ventricu-
 lus secundum cibum excipiat. Quin etiam Aui-
 cen 3.1. doct. 2. c. 7. idem prescribens, ita fere in-
 quit: nemo sanitatis suæ studiosus aliquid come-
 dat, nisi ad hoc certo prius inuitante desiderio,
 & ventriculo vna cum reliquis superioribus in-
 testinis à presumpto cibo vacuatis. Priore enim
 cibo nondum concocto alium insuper ingerere
 corpori perniciosum est. Porro ex ructu nullam
 alimenti prioris qualitatem referente, ventricu-
 li tumore iam submissio, recrementorum deie-
 ctione, & vix rara coloratione licebit conijce-
 re, num prioribus ad vnguem confectus ac in
 aluum demissus sit, quemadmodum Galenus li-
 bro 7. cap. 6. meth. meden. & post eum Paulus li-
 bro 1. cap. 97. luculenter & perspicue docuerunt.
 Vena enim quæ aquæ speciem præ se fert, crudâ
 adhuc in venis succâ esse indicat eum quæ à ven-
 tre submittitur, quæ vero fulua biliosaque est
 iam dudum concoctum esse huiusmodi succum
 portendit, quæ modice pallens, peractæ modo
 secundæ concoctionis est signum, quemadmo-
 dum eleganter Galenus lib. 2. de sanitat. tuenda
 cap. 4. Cornelius Celsus lib. 1. cap. 2. & Plin. libro
 28. cap. 6. docuerunt. Imperfectæ autem concoctio-
 nis, vt testis est 6. sectio apho. compen. 1. Gale-
 nus acidus ructus certum indicium est. Signa etiã
 qui-

*Galen. in
 lib. de diffi-
 cult. conuulsi-
 cap. 1.*

quibus certo comprehendi possit, vtrum à vitio-
sis illis humoribus ac prius ingestis cibo vacuus
sit venter nec ne, & hic subiunguntur.

Primum, desiderium certum, hoc est, vehe-
mentior & vera noui alimenti appetētia, siue fa-
mes. Nam de Medicorum fere omnium senten-
tia duplex fames est. vna quidem vera & natura-
lis, altera vero mendosa. Veram describit Gale-
nus apho lib 2. commen. 16. sic inquit: Fames
scere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad
extremam esuritionem perueniunt. Idem libro
1. cap. 7. de causis sympto diserte admodum & co-
piose harum appetentiarum rationem & diuer-
sitate[m] describit, quem locū, utpote scitu dignis-
simum, hic integrum subiicere placuit. Nā quo-
niam, inquit, cutetenus vnumquodque animal
in ambientem aerem digeritur, accidit vt mem-
bra quæ sub ea sunt prima vacuentur: quorum
ingenita vis ex proximis sibi alimentum trahit,
id scilicet quod vacuatur reficiens: deinde rur-
sus illa, ex iis quæ sibi sunt proxima; sicut quæ
tertio loco sunt posita, ab iis quæ sibi. Atque ita
semper per cōtinuum, veluti in choro quoque
trāslatione celerrime facta, ad venas quæ ad ven-
triculum pertinent, vacuatio peruenit. Hæc vero
& solent pariter, & nata sunt ex ventriculo nu-
trimentum trahere, perinde vt stirpium radices,
quæ in terrâ sunt demissa, ab ea. Cum enim hoc
opus vniuersum naturale sit, non animale, simi-
liter in stirpibus & animalibus perficitur. Ac stir-
pibus quidem terra ventriculi vicē præstat, per-
petuo promptum copiosumque suppeditās ali-
mentum, quamdiu exalitus temporū status pro-
natura se habet. Quando si ex terra squaloris ex-

*Fames dicitur
plex.*

D *cessu*

cessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem utpote terra non affixis, prater utique pauca quaedam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalib. & penuria sensum: quo scilicet ad cibum portionemq; proritata in tempore explicantur, vocaturque etiam modi implendi desiderium appetentia. Fit autem ex penuria sensu, cum scilicet vena ex ipso ventriculo velum emiugentes sugentesque aliquid trahunt. Non ferens autem eum suctum ventriculus, sed veluti diuulsus, offensa eius medelam cibum comparat. Quippe vena hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur, atque ex iis nutrimentum trahunt, nequaquam ex ventriculo. Fitque post cibi sumpcionem, ut & vena simul ad cibos se conuertat, & ventriculus ex iis quantum prius per venas est exhaustum, in seipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus fames est. Hac Galenus. Cum igitur ventriculus non appetit, signam est membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certe & ipsum Galenus libro 4. capite 13. de facult. natural. innuere voluit, inquit, venter si melius paratiusque nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quae quidem, ut idem Galenus libro primo capite 7. de causis sympt. docet, tum maxime fieri solet cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet. Vitiosus namque succus, qui frigidus est si-

milem succui morsum infert: appetentiam vero proritat, naturalis affectus similitudine. Alimenti autem, non potus desiderium excitat, propter frigus. At vitioso succo qui falsus & biliosus fit, ventrem mordente, porio magis quam cibus expetitur. Præterquam enim quod calefiat succeturque ab eo ventriculus, quæ utique sitis causa sunt, etiam liquari fandi que tum in eo, tum venis succos contingit. Fandendorum autem succorum symptoma ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad esuriam frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, confert: Cum & corporum tunicasq; vacuet, & cogendo confringendoque ad appetentiam irriter. Atq; ita quidem vitiosus succus acidus, stypticus & frigidus mēdosæ famis existit causa.

Secundum, vera famis signum est subtilis dicta, videlicet præcedens, hoc est, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc famis sequitur, tunc illam & veram & naturalem esse significatur. Vnice igitur semper cauendum, vt nunquam neque prandeatur, neque coenetur, nisi consueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nocua est nisi suspectus sit esse mēdosus, qualis ebriorum & fætidio laborantium esse solet. Nā si ventriculus alimentum postulat, vt Galenus libro tertio, capite 13. de facult. natura. autor est, nec eius copia est excrementis impletur. Ea sunt sanies quædam biliosæ pituitosæque, atque serosæ, quas solas trahenti illi, tum scilicet cum nutrimento indiget, secur remittit. Hinc non temere hætenus hoc vsurpatum est. Diutius to-

D 2 lerare

lerare famem, ventriculum malis ac putridis replet, humoribus, quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidem experientia constat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctem aviditate quadam ad cibos inuitati solemus, sed illis denegatis nullam omnino appetitiam postero die percipimus. Vnde satis liquet, ventriculum, & maxime officium eius, iam dudum vitiosis humoribus esse plenum, quæ tamen non vera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cauendum est tiam ne cibus assumatur non præunte corporis exercitio. Neque enim temere ab Hippocrate 6. epid. part. 4. aphorism. 28. dictum est *πρῶτος ἐστὶν ἡ γυμναστική*, id est, labores cibos præcedât. Nam qui cibus mane antequam prior descenderit, vel paulo ante exercitationem ingeritur, is, Galeno libro 3. cap. 1. de causis sympto. teste. & intempestiue sumitur, & cruditatis etiam causa existit. In ciborum prætere ratione, quemadmodum Institur medicina libr. 2. sect. 2. cap. 7. Leonhardus Fuchsius diligenter admonet, id quoque vnicè obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur, id quod fiet, si concoctu facilia iis quæ difficulter concoquuntur, præmittantur. & si liquida solidis & aridis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præposterus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti, quæ facile & nullo ferme labore subsidunt, vt sunt liquida: quæ vero tenacius hærent & difficulter labuntur, vt solida & acida, postremo: idque si ventriculus naturaliter & habeat.

3107,

xior, huic præstiterit adstringentia magis laxan-
 tibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventri-
 culus reliqua melius conficere possit. Hæc eadẽ
 fere docent Cornelius Celsus libro primo, capi-
 te 2. & Galenus libro 2. capite 11. de alimentor-
 um facultatibus. Iam vero cautio etiam sit, ne
 in vna eademque refectione multi simul & variè
 assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo
 vltra quam satis est præducatur, præsertim si ex
 diuersis illi consent facultatibus. Ex eo autem
 genere cum primis fuerint cibi variæ substantiæ,
 vt exempli causa ab Auicenna proponuntur, car-
 nes & pisces, vel pulli & suilla, &c. Nam quæ ad
 istam ingeruntur modum, variè corpus pro fac-
 torum diuersitate afficiunt, & concoctionem nõ
 vt par est, sortiuntur. Postremo enim accedente
 cibo, iam primi incepta concoctio est, atque ita
 partes quidem in coquendo redduntur dissimi-
 les adeo, vt primo loco ingestæ confectæ fere sint
 prius, quam ad extremũ sumptæ medium con-
 coctionis suæ attingant, vnde sæpenumero pos-
 terius coquendorum sequitur corruptio. Id qui-
 dem Auicenna quoque innuere voluit, 1. doct.
 2. cap. 7 in hanc ferme sententiam scribens: Nil
 quidem deterius est, quam si multa ac varia di-
 borum genera coniungantur, atque iusto lon-
 gius deinde in comedendo tempus protraha-
 tur: Cum enim postremum accedit nutrimentũ,
 primum iam aliquo modo confectum est, par-
 tes ergo in coquendo non adsimulantur. Atque
 inde sane morborũ scaturigo, qui ex repugnan-
 tium sibi humorum discordia nascantur. Iam ip-
 sius quoque varius coquendi modus bonæ cor-
 poris temperatura non parum officit: vti in

*Hic pœr. de
 lib. de flatib.
 Galen. com-
 ment. 18. lib.
 1. & com. 35.
 li. 3. de mor-
 acut. Actius
 lib. 2. c. 239.
 Paulus lib.
 1. cap. 73.*

D 3 dem

dem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sa-
pius inuicem modo liquidi, modo solidi & aridi
ministrantur. Atque hinc est quod Horatius lib.
2. Sermon. Sat. 2. ubi vitium frugalem ac simplicem
pro dignitate laudauit, hanc saporum condimen-
torumq; aceruationem, ut perniciosam his vesti-
bus detestatus est.

*Accipe nunc Vultu tenaci qua, quantaque secum
Adferat supinum valeat beneviam varia res
Ut nocent homini, credas, memor illius esca,
Qua simplex olim tibi se derit, ac simul assu
Miscuere et xa, simul conchyliis turdis,
Dulcia ser in bil. m vertent stomachoq; tumultum
Lenta serer pituita, Vides ut pallidus omnia
Cena desurgat dubita? quin corpus onustum
Hesterni vitii animum quoq; prag auat una,
Atque effugit humo diuina patientiam auro.*

Pati modo & Plinius libro 11. capite 52. hanc
saporum aceruationem damnauit: Homini, in-
quiens, cibis utilissimus simplex. Aceruatio sa-
porum pestifera, & condimenta perniciosiora.
Atqui hic nobis fortasse obtrudet quispiam, ple-
rosque ventri & gula mirifice deditos, qui sese à
primo statim diluculo ad summam vsque no-
ctem multo varioque cibo & potu non impleant
solum, sed etiam distendant, adeoque cibum cis-
bo excipiant, & toti sint in computationibus,
cum nihil tamen inde mali percipiant, imove-
ro multis incommodis difficultatibus que affi-
ciantur, si vel minimum ab ista consuetudine
deslexerint Huic Galenus quidem respondebit,
qui in libro de cibis boni & mali succi cap. 2. ita
scriptum reliquit. Hec enim quamvis protinus
nullam iuueni corporibus sensibilem laesionem
inse-

*Orthasius
lib. 1. cap. 5.
ad Eunnapiid.*

inferat sensim tamē occulteque crescente vitie,
cum iam aetas progressu temporis inclinavit, ar-
ticulos neruoſq; & viscera iis morbis vexant, qui
vel difficulter ad modum, vel omnino tolli non
possunt, neque id quidem temere: namq; ea pars
corporis quæ natura imbecillissima est, à læden-
te quolibet patitur. Quod autem vitiosi humo-
res morbi que gignantur, cruditas assidua in cau-
ſe maxime est siue ea ex boni, siue ex mali succi
oriatur eibis. Quin Auicenna quoque 3. 1. doct. 2.
cap. 7. idem confirmans sic ferme inquit: Ille cui
mala nutrimenta concoquuntur, nō gaudeat ex
hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortasse delte-
ſcit, temporis tamen successu sese exerit, & gra-
uissimam certissimamque neglectæ artis medica
pœnam adfert. Atq; hinc adeo pauci eorum qui
iſtum viuendi modum sectantur, destinatam se-
nectutis metam contingunt, sed crudis ex intem-
perantia accretatis succis podagra, calculo, lepra,
carcinomate, febribus, aliisque id genus malis
prius torti vitam cum morte commutât. Præstat
igitur, vt diserte à Fuchſio nostro scribitur, tem-
perantia & parcitate animum corpusq; vegetum
ac sanum ſeruare, quam crapula crebrisq; com-
perationibus & immoderatione infirmum, mor-
bosum, Deoq; & hominibus odiosum reddere.
Ac ne illud quidem silentio prætereundum
hoc loco, quod protracta ad vnâ fere horam
mora ac iulle commanducationis & deglutiti-
onis gratia comestioni interposita, nō laudabilis
modo, sed ad tuendam etiâ valetudinem vtilis-
sima censeatur. Cibus enim qui exacte dentibus
manditur extenuatur & molitur, ac sensim des-
sude atq; tarde deglutitur, & si imperfectam ac

*Col. l. 2. c. 2.
6. de alimen.
fac. & in lib.
de d. s. l. 1.
con. c. 6. A.
sic. 3. 1. doct.
2. cap. 8.*

modicam omnino, aliquam tamen, ut in suo genere estimandum, alterationem in ore consequitur, quemadmodum lib 3 capit. 7. de natural facult Galeno, & Avicenna 1. doct. 4. cap. 2. visum est. Ceterum imperfecta comanducatio ut concoctioni contumax est, ita etiam horrore quendam & insuauitatem adferens eiborū appetentiam auerit. Mora vero quæ inter edendū multas viro citroq; sermonibus colloctionibusq; interpositis ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamque nocumenta hæcenus enumerata sequuntur.

Vltimus versus in quibusdam exemplaribus hoc etiam modo legitur:

Hæc sūt signa tibi subli in ore salina.

Nec male quidem Nam salina quæ subtilis & nulla qualitate infecta, seipse perinde quasi aquosa gustui offertur, tum concoctionis, tum absolute sanitatis etiam indicia ostendit, Galeno libro 3. c. 6. de locis affectis, teste.

DE VITANDIS CIBIS.

CAPVT VII.

Persica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa:
Et caro ceuina, & leporena, bosina, aprina:
Atra hæc bile nocent, suntque infirmis inimica.

Hic recensentur decem eiborum genera, quæ sanguinem serosum & melancholicum efficiunt, eoque infirmis nocent.

Primum, persica: de quibus lib. 2. cap. 19. de aliment. facult. diserte ita Galenus scribit: Ipsorum succus & veluti caro facile corrumpitur, prauaq; omnino est, Quocirca (quod quidam facere solent)

Resha,

lent) nō sunt post alios cibos mandenda: corrum-
puntur enim in superficie natantia, sed in omni-
bus quæ pravi quidem sunt succi, verum humi-
dā sunt ac lubrica, & quæ subduci facile queant,
id communiter tenendum, ea ob hoc ipsum an-
te alios cibos esse sumenda. Ita enim fiet, vt &
citius subducantur, & aliis cibis viam munitant,
quæ si sumpta postrema fuerint, vna secum alia
quoq; corrumpent. Atq; inde sane patet, hoc di-
ctum de iis intelligēdū persicis, quæ matura post
alios cibos vltima eduntur. Præsumpta enim sto-
macho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum
appetentiam præstant. Dioscorides etiam libr. i.
cap. 128. idem testatur, in eum modum scribens:
Persica matura tam stomacho, quam venter vitia
sunt: acerba aluum cohibent, sed sicca vehemen-
tius: decoctum è siccis alui stomachiq; fluxiones
sistit. Simeon quoq; Sethi de persicis hæc refert:
Persica, inquit, quidam in tertio ordine refrige-
rantium humectantiaq; posuerunt, alii in pri-
mo, alii vero in secundo, quod etiam certius est.
Phlegma generant, non facile concoquantur,
celestime in ventriculo corrumuntur: propter
ea qui crebrius ad satietatem his vtuntur, in fe-
bres incidūt: lædunt & nervos proprietate qua-
dam. Oportet vero hæc ante cætera cibaria assu-
mere, & super his meracum bibere. Quæ ex his
matura sunt, ventrem ducunt, immatura contra
sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorum succus in
potu sumptus, lumbricos ventris perimit: idem
perficit, si cum foliis umbilico apponatur. Susci-
tant quoq; ciborum appetentiā persica, prosunt
& inflammato vetriculo, & genitali semini adii-
ciunt, serosum tamē sanguinem parant sæpiusq;
D s post

post unum vel alterum mensem ob putredinem febres tum longiores tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus libr. 43. cap. de re medica, persicorum foliis succis & in puluerem redactis, plagas cruentorū vulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis succis attribuit. Quamquam autem persica iam dictis viribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facile corrumpitur & putrescit noxia sunt infirmis & maxime si præpostero ordine ac intempestiue sumantur: infra cap. 42.

Poma,

Securum, poma siue mala: In quibus, autore Syneone Sethi multa differentia est: quæcunq; enim restringunt, frigidum habent & terreum succum. Quæ acida sunt frigidum quidem, verū tenuem illum habent. Medii autem temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certe quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura nō sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere iis, qui ad satietatem ipsis vtuntur. Verum vtilia sunt ad *λεπροσυσιας*, id est, animi deliquia & cordis debilitatem. Spiritum quoq; flatulentum in secunda concoctione generant, eoq; infirmis nocent, sicuti de pyris mox dicitur. Et hoc de crudis maxime intelligendum est. Neq; vero ab his solum fructibus, sed ab omnibus etiam quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, a grossos abstinere conuenit. Eiusmodi plane sunt reges, & qui ante perfectam maturitatem edun-

192

tur: cum enim humidius alimentum, ob idq; excrementosius præbeat non secus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel uuis expressum est, in doliis. & hoc quidem ob caliditatē ipsius à sole, cum maturefcerent, ingenitam, quemadmodum lib. 4. capit. 3. de vsu partium Galenus attestatur: Et hoc certe Auicenna 3. 1. doct. 2. c. 7. teste, commune est omnibus cibariis, quæ sanguinem seroso succo implent. Porro etsi vero hoc inter in spacio quo manduntur, humectent ob succi tamen ebullitionem prompte in vetriculo corrupuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt: qua de causa non temere Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus lib. 2. c. 21. de alimen facult. & infra c. 39.

Tertium, Pyra: quæ sane, perinde vt alii fructus recentes ac crudi, communiter hoc possident, vt seroso ebullienteque succo sanguinem expleant, eumque putrefactioni obnoxium reddant: quo fit vt eorum cibus, Plinio libro 23. capite septimo teste non ægrotis solum, sed valentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius estata colicos affectus suscitant: Sed innoxia fiunt, si vna cum carminatiuis vulgo dictis, hoc est, calefacientibus tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel super his vinū verus & odoratum bibatur. Quod Galen. libr. 1. cap. 26. de alimen. facult. palam etiam ita scribens confirmat: Quicquid omnibus cibariis inest flatulentum, id per calefacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, vt inter ceteros fructus quam maxime

Tyra.

implent.

impingent: quare sues ipsorum esu magis quam quorundam aliorum fructuū pinguescunt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta quam cruda meliora. Coquenda vero cum feniculo, aniso & saccharo. *Infra cap. 13. & 39.*

Lac.

Quartum, lac: hoc enim facile corrumpitur, inque nidorem aciditatemve in impuro ventriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non est, quia plurimo calori conuersatum in nidorem statim abit. Huc accedit, quod in ventriculo febricitantium haud concoquitur, sed potius corrumpitur, adeoque febres auget. Caput quoque dolentibus malum est, quod confirmat Galenus, qui libro tertio de alimentis facult. capit. 14 lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non esse accommodum tradit. Cuius rei causa alia non est, quam quod lac sit nidorosum ac facile euaporet, caputque perat, adeoque dolorem augeat. Nocet praeterea sitisbundis & aliis nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. 6. & ibidem Galenus In phthisi tamen, hectica, & aliis quibusdam passionibus, ut Hippocrates loco iam citato auctor est, vtilissime conceditur. Quae de re copiosius infra capite 34. Quamquam autem lac infirmis ex usu non sit, in sanis tamen ad bonos humores gignendos, ex his praesertim animalibus, quae bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur. Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfecte concoquatur. Tunc enim mordaces succos quoscunque inuenerit expurgat, quae de causa in vrinæ difficultate & aeri egestione alui non solum bibere conducit, sed etiam inferne per clysterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxio

nes

nes commodissimum est, non solum abluens ipsas de partibus infestatis, atque hoc per exterioriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie ac pinguitudine sua corporibus oblitum ac inductum, non sinit influxum aerem nudis ipsis allabi. Ad pulmontis itaque ac interinorum vlcera, item resnum, vesicæ ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitates conuenientissimum est in potu, adeoque cutem ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc lancinamenta ex veneni potione, & quæ in vrinæ meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoscyamum velut peculiare remedium est. Nā statim resipiscere affectos facit. Caterum singutturis exulcerationibus, quæ cum alias ob causas multas rum ex anginis fiunt, & his qui ephemeram sumpserunt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carnem longe meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen imprimis cauere debet qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit ac secesserit. Si enim ante eius cōcoctionem alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstat autem magis bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahete, quiete ac sensim ambulare, & in-
 erim

resim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo se gesserit, porum lac excernet, idque inutilia secum educet. Opus est enim, si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo, commode purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibusq; vicinis. Post hæc in venas defertur, optimeque nutrit, & non amplius secedit, sed ventrem sistit. Corporibus vero distemperatis infestum inimicumq; est. In calidioribus enim cito in nidorem atque bilem, in frigidioribus vero in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis sciendam, pro ipsorum animalium specie, haud parvam esse differentiam. Bovinumque lac crassissimum ac pinguisimum, & concoctum difficile est, & ob id in ventriculo in flatu vertitur, venarumque obstructionem patit. Liquidissimum autem ac minime pingue est camelorum, mox equarum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ est caprarum, hoc crassius ovium. Lac igitur caprarum, cum inter cætera lactis genera moderare se habeat, neque pingue admodum neq; crassum sit, merito in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se inuicemque collatum, & secundum anni tempora non parua differentia est. Earum enim quæ modo pepererunt, lac liquidissimum, sed temporis progressu magis semper ac magis in crassescit. Aetate vero media ipsum etiã in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam in crassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem ut liquidissimum, ita etiam copiosissimum est. Quo fit, ut eligendum sit lac caprarum, non

quæ-

quidem prænantium, sed enixarum, quæ tamē,
quod ad partū ipsū attinet; mediocriter se ha-
beant, hoc est, quæ neque nuper enixæ sint, neq;
multum à partu recesserint; hoc interim non ne-
glecto, vt ipsæ etiam alimenta propria affatim
suppetant. Ac ne illud quidem silentio prætere-
undum hoc loco, quod etiam lac caprinum sine
melle sumptum haud citra periculum sit. Pleris-
que enim qui purum illud hauserunt, coactum
est in ventriculo in speciem casei: quod quidem
cum accidit, mirum est quam aggrauet hominē
ac strangulet. Ob eam causam lac vbi sumunt
nonnulli ne in ventriculo coaguletur, melis, a-
quæ & salis nonnihil admiscunt. Atque hæc qui-
dem hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus
lib. 5. cap. 14. de alim. fac. & lib. 10. cap. 7. de me-
dic. simpl. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi
cap. 6. Orisbasius lib. 4. Synopsios ad Eustathium
cap. 12. 18. & 4. Paulus lib. 1. cap. 86. & 87. Aetius
lib. 2. cap. 92. & 93.

Quantum, Caseus, quod quidem, cum de omni
caleorum genere, tum de inueterato cum primis
intelligendum est. Hic enim ob coaguli & salis,
dum præpararetur, iniectionē temporis progres-
su acrimoniam assumpit, humiditatemq; omnē
deposuit: quare seipso etiam actor & manifeste
calidior atque ardentior euasit. & ob id ipsum
peroris quoque acraioris succi, & agre conco-
ctis effectus est: præiungtorum quidem con-
coctionem adiuuat certe sed ipse difficilius con-
coquitur, vnde vulgo dici solet;

Caseus est nequior, qui a concoquit omnia, se quam

Nutritum habet esile, stomacho nocet,
& vbi forte fortuna in corpore supercalectus
fuit

Caseus

fuerit, quemadmodum diferte Galenus libro 3. capite 6. de loc. affect. fcribit, facile melancholicum humorem parit: recens flatuofus quidem minus eft, fed ventrem magis fifit, magisque fiticulusus & xtuofus eft, nec ad calculorum, in renibus procreationem minus exiftit noxius. Deterrimum praterea edulium eft iis (quemadmodum hoc ipfum Hippocrates lib. 4. de victus rat. in morb. acut. aphor. 92. clariffime oftendit) qui fe potu repleuerunt. Grauat quidem os ventris, primumq; corrumpitur, & alia deinceps fecum corrumpit. Fugiendus igitur eft eiuſmodi, vt qui nihil conferat, neque ad coctionem, neq; ad diftributionem, neq; ad mouendam vrinam, neque ad ventris deiectionem, ceu vtiq; nec ad fucci probitatem. Porro recens ac mollis caſeus frigidi humidique temperamenti eft, & duro ſiccoq; flatuofior exiftit, fed eo minus astringit, minusque craſſi fucci eft: nihilominus tamen agre conficitur, obſtruitque & calculos gignit. At vero qui inrer vtrumque recentem nimirum & inueteratum, glutinoſum & friabile, durum ac mollem, rarum, laxumve & valde denſum coactumve medius exiftit, qui que dulcedine nonnulla participat, modiceq; falſus eft, neque lachrymas cum inciditur profundit, neque tardius aluo ſecedit, fed odore & ſapore iucundus, moderateque pinguis eft, atque ex bono laſte pulcherrime elaboratus, is vtiq; reliquis omnibus longe multumque preſtat. Verum poſt alios cibos vltimo loco & exigua plane copia ingerendus eft, alioquin & ipſe, nihilo ſecius ac reliqui caſei, ventriculum grauat, coctionem impedit, aluum cohibet, craſſos humores, atq; fla-

tus

tus in corpore lapideumque in renibus parit. Solus igitur

Calvus ille bonus, quem dat curata manus.

Flora de hoc apud Galen lib. 3. cap. 16. de alim. fascul. & lib. 10. cap. 9. de simpl. medic. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89 & Aetium lib. 2. cap. 101.

Sexium, Caro salia, Caro enim sale condita, *Caro salia.* atque Sole deinde aut vento, siue fumo exarefacta, cuiuscunque ea generis vel animalis fuerit, substantia cum duriore, cum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori praeberet exiguum & mali succi, ideoque sanguis inde generatus crassus existit atque melancholicus, ac proinde, si frequens eius usus fuerit, non solum infirmis, vetumetiam sanis officit, quemadmodum id ipsum ex Galeni libro 3. capite 6. de loc. affect. & comment. 18. lib. 2. aphor. & post eum ex Auicenna 2. 1. doct. 2. sum. 1. in fine capituli 15. aperte colligitur.

Septimum, Caro ceruina, cui & ipsi sane cum *Caro esturis* omnibus duris & siccioribus carnibus haec commune est, ut succum vitiosum, concoctis officilem ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renum affect. digno. & medic. cap. 26. clarissime ostendit. Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quae dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: vnice cauendum, ne quis carne vescatur ceruorum qui per aetatem capiuntur, quod eo nimirum tempore viperas saepe & serpentes deuorent, atque ideo sitibundi admodum fiant; at tamen cum natura insinatu edo-

E sti

& si nouerint sibi futurum exitio, si ante illorum concoctionem aquam hauserint, fortiter sitim tolerant, eaque incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore venenosa ac valde noxia sunt: & ideo obseruandum, ne quis eis per astatem vescatur. At vero hyeme tutius sumuntur, meliusq; ab innato calore superantur. Nisi enim probe concoquantur, crassum humorem generant, iecurq; & splenem obsepunt obstruuntq;. Quin etiam corpus tremulum atque infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius usu traditur.

*Cato leporina
ve.*

Oblauum, Cato leporina, Hanc Paulus, PSELLUS, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant; Simeon Sethi quasi colligēs quę eunque a veteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit. Leporum carnes his qui exsiccare corpus volunt, sunt valde vtilēs: qui vero temperatura sunt sicciore, minus conferunt: sanguinem enim crassarum partium & melancholicum gignunt, aluum cohibent, & urinam prouocant. Quod si tamen probe concocta fuerint, non omnino male nutriunt. Contra vero obstructionem hepatis ac spleni efficiunt, pulmonique nocent, & immodicis torquent vigilis. Isaacus in dictis vniuersalibus leporinam pro pharmaco potius quam alimento habendam censet. At ne hoc quidem ignorandum, quod tum haec caro, tum ceruina quoq;, si fuerint animalium aetate declinantium, simpliciter sunt euitanda. Si quis tamen comedere omnino expectat, eitate partui propinquiores, nempe iuniores sunt eligenda, quo nimirum naturalis earum siccitas ab aetate temperetur. Eadem ratione & pinguiores longe cete-

catcris antecellunt. Siccitas namq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi animalibus infleatitur. Verum de hac ipsa Ioanne Marnar. lib. 13. epist. 4. diligentius nemo disseruit.

Nonum, caro bouina circa quam notandum. Caro bouina.
 inprimis, & foeminam ipsam, quae vacca dicitur, & viramque marem, tam eum qui castratus est, quam eum etiam qui integer ad speciei propagationem reseruat taurus nominatur, communi hac bouum appellatione significati. Atque hi sane non parum inter se aetatis ratione differunt. Extrema namq; aetates, ut in aliis non paucis, ita in his quoque victiosa sunt: media vero optima & saluberrima. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres autem, qui paulo ultra citraueam aetatem consistunt, temperamento victiosiores sunt, & carnes habent ad concoquendum perfectis bobus praestantiores, & multum alimentum corporibus exhibent, bonique succi habentur. Proiectiores vero, qui tamen florentem aetatem nondum attigerunt, temperamento sunt quam senes minus siccio, magisque his iuuenibus conueniunt, qui bono sunt corporis habitu. His perfecta aetatis boues valentius quidem alunt, sed acrius tum concoquuntur, tum in membra distrahuntur. Porro ad senium vergentium atque ipsorum etiam senum carnes durae, siccae, nervosae concoctionique rebelles sunt, & melancholicum humorem efficiunt, solisque ventriculos habentibus calidiores, atque illis in super qui vehementer sese atque immoderatus exercent contedi possunt. Quod libro 4. de vict. rat. in morib. acut. aphorism. 99. Hippocrates etiam

E 2 ita

ita scribens attestatur: Bubulæ carnes melancholica proritant *μαλίστα*. Nempe harum natura insuperabilis est, nec quivis venticulus eas cōcoquere potest Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facult. idem iis fere confirmat verbis: Carnes bubulæ alimentum quidem & ipsæ corpori suggerunt non mediocre, neque dissipatu facile: sanguinem tamen generant quam conveniat crassiozem. Quod si quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehenderetur, si largius his vescatur. Affectus autem melancholici sunt, cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur: Lien item quibusdam à tali succo intumescit, quam rem *καρκίνος* id est, prauus habitus & hydropes sæpenumero consequuntur. Caterum qua ratione incommodis, quæ frequentiozem earum usum excipere solent, providendum sit, luculenter & perspicue Simeon Sethi in hunc modum scribens edocuit: Si quis eas edere velit, summaque cupiditate appetat, vel cogatur etiam, is medeatur nocumēto quod inde futurum speratur, aceto & alitiis cum ruta intingens. Idem quoque autor est, earundem iure siue brodio *Καρπύ* Græcis appellato fluxus vêtis ex flaua bile cohiberi.

Vaccina.

Vaccina cum præter succi prauitatem etiam sexus ratione frigidiores sint, merito à sanitatis tutela eximuntur. Non tamen ab eis, quemadmodum nec ab aliis quæ hætenus dicta sunt, ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum optimis vero quantum fieri potest, sapius utendum.

Caro caprina.

Decimum, caro caprina; de qua idem ferme quod

quod de bouina dicendum. Hædi enim perinde ac vituli carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & ruendæ valetudini accommodatiores habent. Moderate nutriunt, sanguinemque tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maxime si neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes vero rubros in nigrum inclinantes ac pingues præfert. Baldacho fœmella quam mafæli carnem temperatiorem & à siccitate remotiorem esse placet. Mirifice calidis & siccis temperaturis, atque insuper delicatis & octosæ vitæ deditis conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam ac lentam, obfœtorem tamen ingratham & stomacho inimicam, ægre concoquitur & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum post taurorum. Porro in iis omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem pessima. Caprina in tota valetudinis cura obseruationeque vitanda est. Nam Hippocrate libro 4. de vict. ratione in morbis acur. teste, habet mala quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatem, estque flatuosior, & ructus magis generat, acris est, malumque succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium capra melius agunt, longeq; seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum surculi & germina, quæ iis maxime idoneam præbent alimoniam, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores etiam ac pinguiores, nobisque assendis accommodatiores fiunt. Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit,

argumento sunt euidentiſſimo vulpes, quæ aut
 tumno probatiſſimam ob viuas habent carnem.
 Sic paſſer & ficedula per idem tempus maxime
 laudabilem carnem obtinent. De caprina plura
 Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facult. & de at-
 tenuante diæta cap. 6. & comment. 101. & 102. in
 lib. 4. Hippoc. de vict. ratione in morb. acut. &
 Paulus lib. 1. cap. 84. & Aetius lib. 2. cap. 121. Atq;
 hæſtenus quidem de cibis & carnis vitandis.

Exigit nunc ordo, vt de electione alimenti,
 quod partim à iam dictis, partim vero ab aliis
 quibusdam animalibus ſumitur, non nihil etiam
 dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipſos
 artis medicæ ſcriptores controuerſia eſt. Gale-
 nus enim, vt illi nonnulli, porcina palmam
 detulit: Rhazes vero, Auicenna & Auerrhoes
 hœdina prætulerunt. Sunt etiam quibus vitus
 hœdina præſtantior videatur. Porro electio hæc &
 præſtantia multipliciter attendi poteſt. Et primo
 quidem ratione ſimilitudinis, quam cum
 humanis obtinent carnibus, tum maioris quo-
 que & diſcaſſu difficilioris alimenti. Quo ſane
 modo porcina cæteris omnibus longe antecellit.
 Maxima enim illi cum humano corpore ſimili-
 tudo eſt, quemadmodum Galenus libr. 3. de al-
 im. facult. cap. 1. diſerte iis verbis oſtendit: Suil-
 la carnis ſimilitudinem cum humana ex eo po-
 teris intelligere, quod quidam carnes humanas
 pro ſuillis ſine vlla in gultu vel olfactu ſuſpicio-
 ne comederunt: id enim ab improbis hoſpitibus
 & aliis quibusdam factum fuiſſe iam comper-
 tum eſt. Idem libr. 10. de ſimpl. med. fac. cap. 2.
 Sanguis, inquit, ſuillus humano maxime tempe-
 rie ſimilis eſt. Siquidem & carnes ſuum huma-
 nis

nis sunt similes. Comperti enim sunt hospites & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tamen si qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esse esse delictum cum carnibus suauissimis: ceterum cum iam pere futuri essent, inuenisse digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad vnguem est, quo percussi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter de uo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines macchantes deprehensos non ita multo post referebant. Itaque iure quispiam existimet suillam carnem humanæ esse simillimam. Quod deinde suillam carnem validissime nutrire diximus, hoc Galenus lib. 1. ca. 1. de alim. facult. in eum modum scribens confirmat: Omnium ciborum suam caro potentissime nutrit. Cuius rei athleta certissimum tibi præbent indicium. Si enim panibus exercitationibus paræ molem alterius cibi pridie totum diem comederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verum etiam alimenti penuria macilentiores palam conspiciuntur. Idem lib. 7. method. medend. cap. 6. his etiam testatur verbis: Omnium quos nouimus ciborum maxime nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. aphor. 4. quum iam corpus ex multis exercitiis conciderit, suillas carnes allatas exhibere præcipit. Porro alimentum quod inde sumitur

firmum esse, neque dissipatu facile, satis confirmat Galenus in libro de attenuante diata, ca. 6. ubi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro omnium aliorum ciborum firmissime nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi, humidioris affluentiam. Et similiter in libro de renum affect. digno. & medico. cap. 26. E pedesribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeque tum nutribilis, tum corroborans: sed glutinosum quiddam habet & crassum. Ob id qui diutius ea videlicet, iccoris & renum obstructione corripuntur, quibus hæc à natura adstrictos meatus habent, eoque longiori ab ea intervallo abstinentium. Quia vero glutinosum, ut dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iussit: quo nimirum viscositate ac crassitie ab ignis caliditate non nihil consumpta minus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de vict. ratione in morbis acut. aph. 103. eiusmodi carnem absque pelle, hoc est, cute, mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, ut potest frigidior, carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramque parit, propter eam quæ huic accedit acrimoniam. Ibidem pinguis simam quoque suam carnem, ea quam mediis & bene carnosam habent, deteriores existimat, suspicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni

ni

ni & mali succi cap. 4. Si illa caro, si exacte in
 ventriculo concoquatur, tum in sanguinem à
 iecinore conuertatur, probatissimos humores
 gignit. Quod intelligendum vtiq; non de car-
 ne suam vetustissimorum: (ea enim ob siccita-
 tem & duritiem ægre concoquitur, ac succum
 vitiosum generat) neque porculorum lacten-
 tium: (siquidem hi terrestrium fere omnium
 quæ vorant homines animalium, maxime humi-
 dam & excrementitiam obtinent carnem: atque
 eam ob rem plurima inde generatur pituita:)
 Sed ætate mediocriam, anniculorum videlicet,
 vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulo
 ante citato, capite duodecimo attestatur: Ex ani-
 mantibus, inquit, quorum natura ad bonos
 humores gignendos aptissima est, fues medio-
 cris ætatis habentur: qui enim ad summum cres-
 uerint, hominibus vigentis ætatis seque exers-
 centibus: qui vero adhuc increfcunt, iis quorum
 ætas inclinât, idonei sunt. Caro ex porcellis par-
 uulis excrementis scatet. Quare ex pedestribus
 animantibus suilla caro probatissimus cibus est.
 Et hoc quidem tamen in vtroque genere tam
 domesticorum quam agrestium vere dicatur, a-
 grestes tamen à Galeno longe ceteris antefe-
 runtur. Atque hinc adeo in lib. de attenu. diata,
 cap. 6. sic inquit: Apri suillis domesticis in cibo
 sunt anteponendi Et lib. 8. method. meden. cap.
 2. Ex ipsis suillis, carnibus optima est montana.
 Cuius causam Galenus lib. 3. de aliment. facult.
 cap. 13. hanc esse tradit: Domestici, inquit, fues
 emperie humidiores sunt, quam agrestes, tum
 bæræ in quo degunt humiditatem, tum vero
 etiam ob vitæ ignauiam. Qui vero in montibus

degunt, multum exercentur ac fatigantur: præterea in aere sicciore viuunt: quapropter eorum caro est durior, nulliusque prorsus pinguedinis aut paucissima particeps: & alimentum quod inde prouenit minus habet excrementi: contra excrementitium est quod a domesticis sumitur. Necessè igitur est alimentum eiusmodi nutriti valentius, quam alterum, succumque gignere multo meliorem. Addit præterea Auicenna libro 2. cano. cap. 143. eisdem hyeme meliorem sanguinis habitum consequi, longeque seipis in cibo euadere præstantiores. Ex omnibus hætenus adductis satis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, sanis, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntibus, utpote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterisque id genus operariis, modo ab oppilationibus pari arque vacui sint, ac denique his etiam qui impinguari cupiunt, suillam potissimum exhibendam. Ad eiusmodi enim corporum conseruationem alimento plurimo, firmo arque ægre dissipabili opus est. Rectè itaque Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 9. crassa inquit, caro multum sese exercentibus conuenit: his vero qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, subtilis & exrenans. Quod Auicenna quoque 3.1. doc. 2. cap. 7. ita ferme scribens confirmat: Vehementer sese exercentes multoq; labore fatigati firma magis & crassa alimenta requirunt.

Secunda vero carniū electio à temperamento, concoctione, & facci inde geniti probitate sumitur: atque ea quidem ratione hæc digne longe cæteris præferuntur. Nam ut Rhazes loco paulo ante citato auctor est, temperatura sunt mediocri,

eri, nullius prauitatis participes, facile conco-
 quuntur, nec non & sanguinem inter subtilem
 & crassum, calidum ac frigidum temperatum ef-
 ficiunt illis tamen qui multum exercentur, in
 cibo minus idonea sunt: siquidem alimentum,
 quod corpori summittunt, forti exercitio siue
 labore celeriter discutitur, inuenibus tempera-
 tis mediocri exercitio ventibus, quemadmo-
 dum & illis quoque de quibus supra dictum est
 magis conueniunt. Porro quemadmodum hac
 ratione inter animalia domestica caro hœdina
 præstantior est, sic inter agrestia quoque capreo-
 li facile primas obtinent: post hœdinam au-
 tem secundum locum arietina sibi vendicat, si-
 quid Rhazæ atque Auerrhoi credimus. Quorum
 ille quidem libro 3. ad Alman. cap. 9. ita scriptum
 reliquit: Caro arietina quam hœdina crassior
 est, viresque magis auget, sed plures efficit super-
 fluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur.
 carnem. Hic vero libro 5. suorum collecta. cap. 32.
 de eadem hæc fere prodidit: Post carnem, in-
 quit, hœdinam est arietina, atque ita omnes pro-
 pe medici sentiunt, præter Galenum, qui arie-
 tum carnes abominatur: persuasum enim habet,
 vitulinam arietina longe melioris esse nutri-
 menti. Sed Galenus forsitan hanc præstantiam
 ex eo attendit, quod vitulina plurimum nutriat,
 & nutrimentum eius ægrius dissipetur: arietina
 vero insigni humiditate prædita sit. Nam humi-
 dius alimentum vt distribuitur, ita etiam discus-
 titur celerius. Locus Galeni quem Auerrhoes
 citat est (ni fallor) in libro de cibis boni & ma-
 li succi cap. 12. Verba Galeni sic habent: Ex pede-
 stribus animantibus caro suilla probatissimus
 cibus

cibus est, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina vero humida, lentoremque ac mucorem in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante diata cap. 7. velut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium ac caprarum non vnde quaque laudabilis sunt alimentis. Solis autem hœdis innocue vtare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus utique locis si hoc etiam perspicuum, apud Rhazem atque Auerrhoen agnos masculos qui aliquantulum increuerint, per arietes esse intelligendos: Id quod ipsemet Auerrhoes his verbis confirmare videtur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertio, demum carniū electio siue præstantia in eo sita est, vt neque insuaue, neque mali odoris, neque glutinosum quicquam gustu reprobentur. Tales autem imprimis vitulina sunt, quemadmodum Auerrhoes loco citato his fere verbis ostendit: Carnes, inquit, vitulinae bonae sunt, minus enim quam bouum ætate declinantium carnes habent tum viscositatis, tum fugiditatis ac siccitatis, ac odore quoque ceteris carnibus suauiores & iucundiores sunt. Qua certe consideratione ipsis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muceago, hoc est, lentor siue viscositas quaedam deprehenditur, qua in vitulinis non apparet. Hœdinae tamen vitulinis succi probitate præstant. Ex omnibus quæ haecenus adducta sunt, liquido iam constat, non esse tantam inter Medicos de carniū electione controuersiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque scire in vniuersum oportet,

portet, quod siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstantiores sunt, & minori momento conficiuntur: cum vero adoleuerint, ob siccitatem ægre concoquuntur. Contra humidioribus animalibus carnes, progressu temporis consumpta humiditate superflua, aptiores & ad concoquendū & ad nutriendum fiunt. Quod Galenus etiā lib. 3. de aliment. facult. cap. 1. in hunc scribens modum inuere voluit: Iis, inquit, animalibus quæ natura temperamento sunt sicciore, adolefcens ætas ad mediocritatem ipsam confert: humidiorū vero natura quod sibi ad probam ac convenientē temperiem deest, id ab ætate florenti adsumit. Non modō itaque vituli: carnes habent ad conficiendam perfectis bobus præstantiores, sed etiam hœdi capris: velut contra verueces anniculi agnis lactentibus. & porci anniculi vel bimī porculis paruis. Hinc non temere ab Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 7. dictum est: Oportet vt cibus nimium sanitati conueniens, sit, qualis caro est, præcipue hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum, &c.

Ex quibus omnibus sequitur tandem. carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, bouum atque verrium antiquorum non vndeque laudabilis esse alimenti. Carnes vero vitulorum iuuenum, agnorum anniculorum, & malium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ esse accommodatissimas. Hoc quoque ignorandum non est, quod carnes naturali temperamento sicciore sint elixandæ, quo nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: (elixatio enim siccitatem temperat) humidiores vero asfanda,

landæ, nempe vt earum humiditate ab ignis calore attenuata non nihil atque imminuta, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia humiditatem moderatur. Quo fit vt carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ, porcellorum vero ac veruecum assæ sint præferendæ. Eadem etiam ratioke in atatibus, temperaturis, atque anni constitutionibus humidis, ficciores & assæ carnes magis conueniunt: in ficcioribus vero humidæ atque elixæ.

DE CIBIS BENE NUTRIENTIBUS.

CAPVT VIII.

Oua recentia, uina rubentia, pinguis iura,
Cum similia pura, natura sunt ualitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his uersibus comprehenduntur.

Primum, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment facult. cap. 21. in hunc scribit modum: Oua recentia ueteribus plurimum præstant, quippe optima sunt recentissima, uetustissima autem pessima. Quæ uero in horum medio sunt, proportionè recessus ab extremis, bonitate aut præuitate inter se differunt. Idem lib. 1. aphorism. comment. 4. oua inter alimenta pleni uictus numerauit. Quam sententiam Auicenna quoq; cum alijs plerisque locis, tum maxime 4. 1. cap. 1. his fere uerbis confirmat: Quandoque est nutriens parua quantitatè plurimo reficiens alimente: eius generis sunt potissimum oua, & resses gallinacæ, quorum fere nutrimentum cum ipsorum pensatur pondere. Porro ouorum mul-

Oua.

*1. Meth.
meth. c. 2.*

Inter se sunt differentia. Et prima quidem penes propriam substantiam. Gallinarum enim, perdicum & phasianorum iuuenum ac pinguium omnibus praestant, & ad victus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum vero, anserum, pannonum struthocamelorum, & similibus, deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquid bonitatis discrimen est: parua enim, oblonga & candida reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam hinc verficulis comprobatur:

Regulæ præstari iubet hoc prolegete eris:

Quod bona sint oua hæc, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoque hoc obseruatum esse, etiam Plinius meminit, qui libr. 10. natur. histor. cap. 52 ita scriptum reliquit: Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est lib. 2. Sermon. Satyr. 4.

Longa quibus facta souerit, illa memento,

Ut succus melior, & ut magis elix rotunda

Perire.

Candida praestantiora dixit: atque eius rei vel inde certissimum indicium colligas, quod anatum & anserum oua plus aqueæ naturæ possideant, pallidioraque, & ob id cibo minus idonea sunt. Quamquam vero oua per se quidem salubria sunt, cocturæ tamen ratione non parum mutantur, adeo ut interdum insalubria fieri possint. Nam quædam diutius coquuntur, alia ad mediocrem usque consistentiam: alia in aqua eousque duntaxat dum incaluerint, elixantur. Secundum quas differentias alia quidem *εσθητά*, id est, cocta vocantur: alia *τρεμουρά*, id est, tremula, alia vero *ποφύρα*, id est, sorbilia. Tremula itaque,

*Ouorum
differentia.*

que, hoc est, quæ eatenus per coctionem inspissantur, ut in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere videantur, omnium sunt præstantissima, plurimum alimenti & optimi succi corporibus exhibent, facillimeque tum concoquantur tum distribuuntur, & sanguinem cordi quam maxime congruentem generant. Quare iis cum primis qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus & imbecillibus conveniunt, præcipue vero eorum vitelli. Quod Avicenna quoque in libro de viribus cordis, Tract. 2. cap. 3. ubi ex professo de ovis agit, sic ferme scribens confirmat. Quæ tamen cordis medicina non sint, ad refectionem tamen eius adfiscuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimum eorum vitelli, dummodo sumantur ex ovibus bonæ carnis avium, veluti gallinarum, perdicum ac phasianorum. Eiusmodi enim temperatura cõstant mediocri: cito in sanguinem convertuntur, & post transmutationem parum superfluitatis relinquunt: sanguis autem inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborans: quo fit ut ouorum vitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem ova tremulis minus quidem nutriunt, sed facillias subducuntur, & faucium asperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia laxigant: Ova vero immoderatiore coctura penitus densata, quæ Grecis $\epsilon\gamma\gamma\eta$ vocati diximus, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crassiusque alimentum corpori tribuunt. Porro iisdem ex vario præparationis modo maior adiungitur aut bonitatis aut gravitatis occasio, nam

nam hæc quidem affantur, alia elixantur, non-
 nulla friguntur, quedam deniq; in iure coquun-
 tur. Affa igitur elixis crassioris sunt succi, ac dif-
 ficilioris concoctionis: eorum enim genuina hu-
 miditas à foci caliditate depascitur: atq; hinc sa-
 ne eouq; affata donec adurantur, ac tetrum o-
 dorem reddat, venenosam qualitatem induunt,
 quemadmodum Marcellus Ficinus in libro de vi-
 ta cœlitus comparanda cap. 22. diligenter admo-
 nit. Solêt autem bifariam affari: aut enim cum
 putamine feruentibus cineribus integra obru-
 untur, aut in testis suis franguntur: quorum hæc
 quidem deteriora sunt. Illa vero rursus duobus
 modis parantur: aut enim tota cinere cooperiun-
 tur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur.
 Quæ cinere tota obruuntur, peiora euadunt, quia
 densata vndique à circumfuso igne extrema par-
 te fumorum exhalatio intercipitur. Nuda vero
 prunis imposita, fumos exhalant depurantq;
 elixa assis præstantiora sunt: nam aqua humidi-
 tas, ne foci caliditate exsiccentur, obstitit. Parantur
 & hæc quoque dupliciter: Vel enim integra
 caldarius superne infusa elixantur, vel ex testis
 fractis in aquam ferme feruidam coniecta co-
 quuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus densa-
 ta fuerint, deteriora habentur: testis enim quo-
 minus crassities eorum attenuetur, ac fumi dis-
 sipentur, obstant & impediunt: sed si ab igne,
 cum liquidum adhuc coactum densatumq; non
 sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc vero calor pe-
 netrat, crassitiemq; attenuat, & odoris insuauis-
 simam auertit, vnde ceteris omnibus laudabilio-
 ra censentur. Longe vero se ipsis suauiora adhuc
 redderentur, si ad mediocrem consistentiam co-

&is confectimque à foco summotis aceti non
 nihil cum butyro & croci momento commi-
 stum inspergeretur. Quæ vero ἐπὶ τῶν πυλῶν,
 id est, in sartagine spissantur, atque ob id ipsum
 πυλῶν, id est, fixa nuncupantur, pessimū ha-
 bent omnibus modis alimentum, tardeq; trans-
 eunt. Nam interim dum in ventriculo conco-
 quantur, in nidorem & fumum abeunt, secum-
 que admistos cibos corrumpunt, & succus inde
 prognatus non solum crassius, verum etiam pra-
 uus atque excrementitius est. Quapropter inter
 deterimas earum rerum habentur, quæ conco-
 qui nequeunt. Iis vero nocentiora adhuc fiunt,
 quæ in vetere & ferrea sartagine frīguntur. In iu-
 re denique cocta, Isaac in diætiis vniuersalibus
 recte, locum inter assā ac ea quæ in aquam ferui-
 dam coniecta coquuntur, medium obtinent. Por-
 to quæ πικρῶν, id est, suffocata appellantur, eli-
 xis & assis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc mo-
 dum parare docet. Vbi ipsa oleo ac garo & pauco
 vini conspersa fuerint, vas quo continentur ca-
 cabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi
 ipsum totum superne obturatum fuerit, ignis
 substruitur, quo ad ova mediocrem habeant cras-
 sistentiam. Quæ enim supra modum sunt cras-
 sa, elixis & assis sunt similia. Quæ vero ad me-
 diocrem crassitiam peruenerunt, & melius quā
 dura concoquantur, & alimentum corpori dant
 præstantius. In ipsius quoque ouorum partibus
 discrimen est. Vitellus namque, sicuti à Rhaze
 libro tertio ad Almanfor. cap. 14. scribitur, in ca-
 liditate temperatus existens, optime nutrit. Al-
 bumen vero frigidum & glutinosum est, ægre
 concoquitur, & sanguinem prauum generat. ea-
 ratio.

ratione adducti nonnulli albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoque proprietate quadam substantia facile inflammatur, & infumos abit, quo fit vt in febribus & aegritudinibus calidioribus non nisi probe alteratus exhiberi debeat. Alteratur autem, ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoque addit, oua proprietate quadam peculiari *σφραγ*, id est, ingenii felicitatem & bonam habitudinem tribuere iis, qui *μετὰ κάματος θυγάτηρο. τούτων τὸ περιμέλιος, καὶ βοοπιόνη*, hoc est, cum textura filiarum. Tauri est, melle & butyro assidue esitauerint. Sed Galenus libro quinto de sanis. tuenda, cap. 8. de cibis ex quibus obstructio incidit mentionem faciens, senes hortatur, vt à multo ouorum esu abstinereant, quod nimirum crassum lentumque succum creent. Qui vtique locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, sed de iis quæ vel elixa vel tosta penitus densata sunt, itè de frixis & veteribus. Leonhardus Fuchsius hunc Galeni locum in Græcis exemplarib. corruptum putat, & pro *ἀπὸ* legendum esse *δῶν*, id est, sorborū, *δῶ* enim καὶ *δῶ* Græcis, Galeno libro 8. de simplic. medicamen. facul. capite 13 teste, sorba sunt; quæ certe vt idem tradit, adstringentem atque adeo obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantium Casarem lib. 14. de agricultura, cap. 27. etiã modum tradit, quo oua diu à corruptela seruari possint. Oua ipsa, inquit, seruabis, hyeme quidem in palis, æstate in fuffuribus. Alii aqua abluta oua sale tenui intingunt, & sic conseruant.

*Alexand.
Trak lib. 8,
cap. 1.*

Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Caterum plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immisso in aquam; defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur. Eadem etiam à Colamella de re Rustica libro 3. capite 6. & à Plinio libro 10. capit. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus libro 3. de aliment. facult. cap. 21. & in libr. de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Aetius libr. 2. capite 132.

Vini differentia.

Secundum, Vina rubentia: ubi ante omnia sciendum, vinum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nam si modo quicquid alit, alimentum est, vinum etiam in genere alimentorum est ponendum. Verum per magna eius secundum colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa, siue, vt vulgo dicuntur citrina: quedam vero nigra: alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti; non ergo ab re capiti neruisque innoxia sunt, urinam cient, & meatus aperiunt. Quod debiliora sunt, manifestissimum omnibus fit ex iis, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de victus ratione in morbis acutis scribit, inquitens; Vinum potens vehementer celeriterque corpus calefacit, caputque ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum igitur minus & calefaciat, & caput tentet, necessario etiã imbecillius erit. Quod deinde minus calefaciãt, idem

com.

Commen. in 6. citatum Hippocr. lib. clarissime ostendit, Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calefacere potest. Quod enim summe calidum est, id continuo & flauum existit, veluti & quod ab ipso est fuluum: mox ab his rubrum & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calefacit. Quod verum utique experientia comprobabit, si vina eiusdem inter se territorii comparentur. Nam inter vina rubra & rubra Gallica, nonnulla albis quibusdam alibi natis longe & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorii vina inter se conferenda sunt. Quod vero vna alba minus quam reliqua alant, declarat ipsorum natura: præterea Galenus commentar. 11. libro 2. aphorism. id ipsum in eum scribens modum, confirmat; Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicut aquæ similem formam habent, ita etiam vim: quare urinam cient, & minimum nutriunt. Idem commentar. decimo octavo eiusdem libri. Vina, inquit, aquosa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidem alba, tenuia vero substantia. Item in libro de cibis boni & mali succi, capit. 1. de iisdem ita scriptum reliquit. Vina quæ aquosa tenuiq; substantia sunt, urinam mouent, & paucissimi sunt nutrimenti. Quod minus etiam caput feriant, Galenus lib. quinto de loc. affect. cap. 5. iis ostendit verbis; Vinum album atq; modice astringens vt ventriculorum robustum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere solent ea, quæ vehementes vires obtinent. Amicuna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 8. in hunc prope modum scribens idem confirmat; Vinum album & tenuè calori-

ficis præstat, non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius, ubi forte ex stomachi ardore initium duxerit, humectando lenuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, quam quod minus fument, euaporentque. Quod denique meatus aperiant, urinamque moueant, Hippocrates libro tertio de victus ratione in morbis acutis aphorisma 6. his verbis discrete significauit: Ad vesicam alio vino magis penetrat, urinasque prouocat, & perpetuo perurinit: adque multa ad opem his morbis ferendum facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro septimo Methodi medendi, capite 6. in eum scribens modum: Vina aquosa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoque fit, ut etiam talia vina præter cætera urinas moueant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeant, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter certe transeant, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia adstringunt. Tenuitate enim & tepiditate prompte mobilia sunt, adstrictio autem ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoque elicitur, nempe alba & tenuia vina tuto exhiberi corporibus in temperie vel naturali, vel quoquo modo aduëtitia biliosis: Aque vero & studiosis, & quibuscumque caput vel natura ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo & iis qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auenenna ostendit, caput humoribus vaporibusque & caliditate replent, valideque cere-

brum

brum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quod si tamen res cogat aliquando eis vti, copiosiore aqua prius diluenda sunt. Iam vero & calidiorē ventricali atque hepatis temperatam habentibus, nimioque aestu & ardore fameque aut mœrore vexatis, atque item in anni tempore regione, tempestateque calida, vina debiliora magis conferunt, vt in quibus calida vina eos qui refrigerandi sunt, impensius calefaciāt, capitisque dolores & febres facile inferant, nervosque laedant.

Vina vero rubra & clara, cuiusmodi Bellouacensia cūprimis habentur, ceteris calidiora sunt. Quod breuissime Galenus commen. 6. in 3. Hippocrat. librum de vict. ratio. in morb. acut. his verbis significauit: Vinum quod summe calidū est, id cōtinuo & flauum exiit. Eadem ceteris quosque valentius alere, idem commen. 11. lib. 2. aph. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt & colore rubea, plus alimenti habent, quam reliqua vina: inest autem eis & citissime implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia adiectione. Quod ita sane intelligendum venit, vt vina rubea ea de causa firmius alere dicantur, quod ex ipsis plus in membrorum substantiā conuertatur. Hac ratione & nigra ceteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocri, neque dissipata facile alimentum corpori tribuant. Atque hinc certe non temere à Galeno commen. 18. lib. 2. aphorism. ita scriptum est: Crassa & fulua multo quidem magis corpus alunt, sed tantum vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum lupercant in præstando acervatum & velox alimentum. Eodem plane modo & illa intelli-

genda, quæ ab Isaaco in dixtis particularibus scribuntur, vbi vinum nigrum plenioris alimenti quam rubrum esse contendit. Caterum vina quidem hæc colore rubea, vt vtiã leuius quã alba cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quam naturalis aut vitalis calido offenditur: quia calidum caput prompte ferit, ac spiritum animale difficit. Spiritus enim hic subtilis, ac vt ab omni excellenti calido discutatur idoneus est: quo fit vt eiusmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua planè copia. Ab iis vero quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur. Firma namque cerebri constitutio: vt eleuatis ad sese vaporibus strenue obsistit, ita ab iisdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non est, nempe acui ingenia in eiusmodi hominibus: Nam si vino bono ac potente moderate vtantur, longe seipsis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum operandumque vberiores, & ad memoriã denique firmiores atque diuturniores euadunt. Spiritus enim tenues, clari & puri ex bono vino potius, quam quouis alio potu generantur. Hinc est quod Theologi in contemplatione circa sacrosanctæ Dominicæ passionis mysteria, optima cum primis vina deligunt, quæ ob id ipsum iam passim etiam Theologica nominantur. Hæc vtiliter iis quoque dantur, qui calefaciendi sunt, vt potum pituitosis frigidis que temperamentis crudique humoris copia refertis, tum iis qui frigidis in locis ociosius viuunt, Dantur quoque in hyeme, frigidaque & humida tempestate. His enim

Vina Theologica.

enim omnibus, ideo quod frigiditatē corrigant, & obstruções tollant, accommodatissima sunt, genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facile penetrent, deducūt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaque ipsorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo latitiam voluptatemq; pariunt, & robur adiiciunt. Harum itaque commoditatum moderata vini potio, immoderata vero contrariorum occasionem præber.

Vina vero rubra siue citrina minus quidam quã rubra & clara, excellentius tamen quam alba, tum calefaciunt, tum nutriunt: quo fit vt caput etiam quam alba magis offendant, quemadmodum fufius comment. 1. & 6. in 3. Hippocrat. lib. de vict. ratio. in morb. acut. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba à quibusdam vocari solent, hinc est quod quidam dicunt, vina alba cito plurimū calefacere.

Vina vero nigra minus quam rubra calefaciunt, vnde minus etiam caput feriant, sed cum tardius per aluum quam alba transeant, vrisamq; leuius moueant, vehementius etiam quam alba caput tentāt. Et hæc ipsa plenius quidem quam alba & rubra, minus vero quam rubra nutriunt, vt copiosius locis paulo ante citatis Galenus ostendit.

Tertium, pinguia iura, hoc est, sorbilia ex iusculis carniū, & præcipue pullorum confecta, Ζωιδία κ̄ Ζωιδία Græcis, Brodia vero vulgo appellantur, Quæ sane cum naturæ amica sint, ci-

*Iura è carni-
bus, Gal. lib.
2. de alim.
faculic. 17.*

tius tum concoquantur, tum per ventrem luberunt: nam quæcunque cum voluptate assumuntur, ista ventriculus avidius amplectitur, faciliusq; concoquit, plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producant, idq; excellentius adhuc, si cum simillaco pane præparentur. Simila enim vel similago, id est, subtilissima ac purissima delicatissimi tritici farina *σπειροδελος* à Græcis dicta, copiosum & laudabile corporibus alimentum præstat, ut testis est Rhazes lib 3 ad Almanca. 3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire ostendimus, Avicenna quoque 2. 1. doct. 2. Sum. 1. ca. 15. breuiter, his fere verbis complexus est. Cibibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti est, exempli gratia, ut ius carniuum, vinum, & oua, eaq; tum sorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima substantia ipsorum portio in alimentum transit, vnde sequitur tandem & robur insigne conciliare iis, qui ipsius sæpius vsi fuerint. Additio iocosa de vino Theologico ex Chiliad. 3. centur. 2. Prouerb. 37. Etasm. Roterod. Hac tempestate, inquit, apud Parisios vulgari ioco vinum Theologicum vocant, quod sit validissimum, minimeq; dilatum. Nec infestiuiter quidam huiusce Prouerbii causam rogatus respondit; A Iureconsultis occupari quas vocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, præter curam, quæ vocat, sacerdotia. Cæterum quoniam de pastore scriptum est: Peccata populi comederis, nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus esse vino efficacissimo; Atque hinc esse natum vulgi dictum,

Hesca 4.

DE CIBIS BENE NVTRIEN-
tibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

N Vrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiuli, porcina caro, careb. lla, medulla,
Dulcia vina, cibis gustu incundior, oua
Sorb. ka, & fiesu matura vnaq, recentes.

Duodecim alimentorū genera plurimum nū-
trentia & impinguantia hoc loco referuntur.

Primum, Triticum, vt panem videlicet tritice-
um per triticum intelligas. Hic enim Auicenna
2. Cano. cap. 572. celeriter impinguat, presertim
si ex nouo tritico preparatus fuerit. Porro quod
ad tritici temperamentum attinet, ipsum est pri-
mi ordinis excalefacientium; non tamen nec
resiccare, nec humectare manifesto potest, quē-
admodum Galenus libro 3. capite 72 de simplic.
medic. facult. & post eum Paulus libro 7. lucu-
lenter & perspicue docuerunt. Hinc etiam Rha-
zes lib. 3. ad Almanf. cap. 2. ita fere scriptum reli-
quit: Triticum modera o proximum, aut paulo
calidius est. Præstantia eius sumitur, partim qui-
dem à propria substantia, partim vero à prepara-
tionis modo. Quod quidem ad substantiam at-
tinet, est & in tritico non parua speciatim disse-
rentia: quippe quod graue est ac densum, & in
profundo fluum, copiosissimū alimentum est,
crassique succi ac lenti: contra quod leue est &
rarum & album, minus nutrit. succumq; gignit
crassum minus ac lentum. Atque eius rei locus
pletissimus idemque grauissimus testis est Gale-
nus. qui libro 1. de aliment. facult. cap. 9. ita scri-
bit: Inter tritica plurimum habent alimentum que
scato

Triticum

denſa ſunt, totamque ſubſtantiam habent adeo compactam, vt dentibus vix diuidi queant. Talea enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ vero iis ſunt contraria, quæque dentibus quidem facile franguntur, fractaque rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod ſi vtrorumque parem modum pendere libuerit, quæ denſa ſunt, multo granioſa eſſe competies. Hæc autem ſunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non ſimpliciter oportet, ſuperficiem externam duntaxat contemplando, ſed diuidendo quos que vt diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinſecus flaua ac denſa fuerant viſa, rara intus ac laxa albaque apparuerunt. Hæc ille. E quibus ſane verbis illud etiam ſequitur, nempe panem ex denſo, graui ac flauo tritico conſectum, omnium eſſe tum præſantiſſimum, tum maximi alimenti, adeoq; magis etiam victus ſalubriſſime ratione conuenire, quam qui ex quibuſlibet aliis granis conſectus ſit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo aſſatim citra ſanitatiſ diſpendiũ mandet. Quod ſi quis ei non aſſueuerit, oſtendiſſimum ſumpſerit, agrotabit. Eſt enim iniucundus, grauis, concoctu difficilis & mali ſucci. Contra vero qui ex electo tritico conſicitur, non modo ad concoquendum eſt facilis, ſed hominum etiam corporibus eſt ſaluberrimus, vt qui ſanguinem medium conſiſtentia generet. Medium autem Gadenus lib. 3. de alim. facul. cap. 27. vocat, qui neq; admodum tenuis eſt, neque aquoſus, neq; vehementer craſſus. Verum hætenus de tritici ſecundum ſubſtantiam electione hæc dixiſſe huic ſermoni,

moni, in quo praestitiam inquirere instituimus, satis sit: nunc reliquum est, vt de preparatione nonnihil etiam dicatur. *Secundum* igitur quod omnia que ex farina tritici friguuntur, crassi sunt iucci, & tarde transeunt, iecorisq; meatus, per quos fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos deniq; in renibus gignunt. Quod si tamen cocta belle fuerint, atque in sanguinem mutata, admodum nutriunt. Triticum vero elixum, graue & concoctu difficile est edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutritq; valide corpus, ac robur insigne iis qui ipso vli fuerint, conciliat. vt lib. i. cap. 14. de alim. facul. & in libro de attenuante diata capit. 5. testatur Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati & pulcherrime subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt assati. Nam ignis ardentior primo statim occursum superficiem externam circumurens in testam modum indurat, acciditque duplici nomine prauum panem fieri: priore quidem, quod partem internam habeat crudam atque illaboratam; posteriore vero, quod externam siccam habeat praestitam ac testaceam. Porro ignis moderato remissior panem minus belle elaborat, sed ipsum crudiores relinquit, & maxime partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato largiore spacio per totos seipsos aequaliter assati fuerint, si tu bellissime in ventriculo concoquentur, tum ad ceteras actiones quae coctionem consequuntur, erunt accommodatissimi. Pessimi autem panes ii sunt habendi, quibus nihil memoratorum ante adest. Plura

Ga.

Galenus lib. 1. de alim. facult. cap. 9 & infra cap. 24. huius opusculi.

Lac.

Secundum, Lac: quod de eo lactis genere cum primis intelligendum videtur, quod ὀξυζαλλος Græci, Arabes Adoc, vel Adhoc, vel Adech. Barbari verò Balbucam nominant, id est, lac acidum ebutyratum. Hoc enim cum pane calido siue recenti sumptitarum, corpora maxime impingat. Verum cum frigidum sit ac crassi succi, nō simpliciter omnibus, sed his solis, qui id probe concoquant exhibendum est. A ventriculo enim, qui quavis de causa frigidior est, minus belle conficitur: à temperato vero, quamvis ægre conficitur tamen aliquantum. Contra ventriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, præterquam quod nihil ab huiuscemodi edulis laduntur, commodò etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Galenus lib. 3. de aliment facult. capite 15. intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo cap. 7. abunde diximus.

Casum recens.

Tertium, Caseus infans siue recens: de quo Dioscorides libro 2. cap. 61. ita scriptum reliquit: caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est; & facile in membra solidatur, corpus auget, aluum modice emollic: alius tamen alio præstantior, pro natura lactis e quo conficitur. Eadem ferè tradit & Auenenna 2. Cano. cap. 126. Etli verò caseus iam dictus abundanter alit, & corpus impingat, nihilominus tamen & ipsius esum consequuntur nocumenta illa, quæ cap. 7. recensuimus. Quare ad secundæ valetudinis vsus inutilis habetur.

Quartus

Quartum. Testiculi: quod primo quidem de *Testicul.*

gallorum saginatorum testiculis intelligendum est. De illis enim Galenus lib. 3. de alimen. facul. capite 5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altitium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi supra capite 6. Soli gallorum gallinaceorum testes vndiquaque sunt præstantissimi, & potissimum eorum qui saginati fuerint. Et multo clarius adhuc cap. 20. eiusdem libri: Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt præstantissimi, præcipue altitium, & multo magis si cibis, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & valide nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quin etiam Auicenna testimonio 2. Cano. capite 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. capite 1. teste, plurimum nutriant. Deinde vero intelligendum etiam de testibus suum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quanto suum caro alius est præstantior, tanto horum quoque testes aliorum animalium testibus sunt meliores, quemadmodum diserte admodum Galenus lib. 3. cap. 6. de alim. facul. demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semen iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac virosi mali que succi: iuniorum vero, quæ nondum coierunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores esse, & laudabile corpori tribuere alimentum, si belle conficiantur, alios tamē magis, alios minus, pro ea proportione, quæ in carne inesse diximus.

Quis-

Caro porci-
na.

Cerebrum.

Quintum, porcina caro: de cuius praestantia & effectu satis superque diximus cap. 7.

Sextum, Cerebrum: de quo copiose admodum Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 7. in eum scribit modum: Cerebrum omne cibus est pituitosior, crassique succi, & tarde permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius mollietate decepti ipsam aegrotis exhibent, cum praeter alia nauseam etiam concitent. Quinimo cum cuiuspiam à cibo vomitum mouete vis, huius partem pinguius conditam postremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres *ἀνορίτες* appellabant. Merito igitur nemo cerebrum ab aliis epulis mandit, cum omnes ipsa experientia edocti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiā plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum sale variis modis apparatus: quippe cum crassi sit succi & excrementitium, omnino sit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen recte conficiatur, alimentum corpori praestabit non conremendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quam mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneant, quod scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanfor. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo esse vitale, frigidioribus vero, quique vitam frigidis passionibus obnoxiam degant, aduersissimum. Neque id quidem temere. Quippe similibus (vt testis est Galenus, cum alibi sa-
pius,

pius, tum præcipue libr. 1. de sanitate tuenda ca-
pite decimo, quilibet excessus augetur, contra-
riis emendatur ac minuitur. Vt autem summa-
tim de cerebro perstringam, ad victus salubris
rationem parum accommodum est quare ex in-
teruallo potius ac parce, quam assidue atque as-
sruenter eo vescantur, qui sanitatis tuenda cu-
ram susceperint. Quorundam tamē animalium
cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cere-
brum capreoli aduersus venena & virulenta-
rum bestiarum morsus remediū est. Te testris
leporis inassatum cerebrum manditur iuandis
tremoribus, qui valetudine contracti sunt, affri-
ctu aut cibo faciliem infantibus dentitionem
præstat. Quidam etiam aduersus metum vtiliter
edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in
vino bibendum datur contra serpentum morsus,
sanguinem à cerebri membrana profluen-
tem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget,
vnde & his, qui tardiori leuiorique ingenio ac
mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electio-
nem attinet, animalia volucra exiguum quidē
habent cerebrum, sed ipsum tamen tanto pede-
strium cerebro est præstantius, quanto & siccius;
volucrum autem ipsorum, montana cerebrum
habent quam palustria præstantius, pro aliarum
omnium partium proportione. Porro ex pede-
stribus animalibus, Auicenna agnium præfert,
post hoc vero vitulinum præcipue commendat.
2. Cano. c. 128.

Septimum. Medulla: de qua Galenus libro 3 de
aliment. facult. capite 8. hæc prodidit: Medulla,
inquit, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dul-
cior, iucundior ac pinguior, adeo vt si ea inter

*Discor. libri
2. c. 40.*

*Medulla
ossium.*

G se

se comparando gustes, putaturus sis cerebrum
 austerum etiam aliquid in se habere. Porro me-
 dulla nauſeam prouocat, ſi liberalius ſumatur,
 quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & iſ-
 pſa ſi probe conficiatur. Auicenna cum ſemini-
 bus & pipere condit. 2. Cano. capite 492. Quod
 delicati quidam lurcones & artis obſonatricis
 periti faciunt cydoniis & paſſulis. Laudatiſſima
 eſt ceruina, mox vitulina, poſt hanc taurina, de-
 inde caprina & ouilla. Dioſcor. lib. 2. cap. 66.

Oſtrum. Dulcia vina: de quibus infra capite
 vndecimo.

Nonum. Cibus guſtui iucundior: talis enim nõ
 exiguum corpori tribuit alimentum, quemad-
 modum Hippocrates etiam libro ſecundo, aph.
 38. monet, vbi ſic ſcriptum reliquit; Paulo dete-
 rior & potus & cibus, verum iucundior meliori-
 bus quidem, ſed iniucundioribus præferendus
 eſt. Quam ſententiam ipſe exponens Galenus:
 Quæcunque, inquit, cum voluptate aſſumuntur,
 iſta ventriculus arctius amplexatur, & facilius
 concoquit. Refugere autem conſuevit ea, quæ
 iniucunda & inſuaui ſunt, vtpote quæ vel nau-
 ſeas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant:
 quod quidem in plurimis etiã iis qui boni ſunt
 ſucci, cibus accidit. Quando vero paulo fuerit de-
 terior, tunc in iis qui libenter hunc aſſumunt, nõ
 modo non etiam deterior, ſed quandoque mel-
 lior redditur.

*Oua ſorbi-
 lia.*

Ficus.

Decimum, Oua ſorbilia: quæ ſane præcedenti
 capite parua mole plurimum alere oſtendimus.

Vndecimum, Maturæ ficus, de quibus Simeon
 Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriui, car-
 nem tamen non compactam, neque firmam ge-
 nerant,

nerant ceu panis & suilla, sed sublxam ac subinanem, vt faba: ventrem flatibus implent, nisi probe concoquantur: minus vero ceteris odoris sunt mali succi, & ventrem proritant, & facile exeunt: Effatu vero dignam abstergerendi facultatem obtinent, quo fit vt post ipsarum esum nemphritici multas arenas excernant. Matura ficus nihil propemodum omnino lādunt, proximeq; ad caricas accedunt, multaque cum illis vtilia habēt. Si quis tamen largius esitauerit in vna re ab eis offendetur: quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit vt ex ipsarum vsu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autem post vsum ficuum alimentum quod incidat & extenuet ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt insuper contra venenosa facultatem habere, si quis singulis diebus ieiunus eis vtatur. Carica pectus iuuant, & ad tusses faciunt, vinam cient, satisq; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumpta ventrem irritant, sed nisi eclerius ventrem pertransiant, non bonum sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem vsque crebro edantur, scabiem & pruriturum excitant. Cibus autem bonus est, & aduersus venena remedium, si cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iccoris lienisque obstructions auferunt. verum calefaciunt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Ad dit Galenus, iccori lienique inflammatione obsessis esse noxias, quemadmodum & ficus, non peculiariter quidem, sed eximia facultate, sed communitate dignum omnium ciborum ad pe-

ruum: obstruētis autem illis, aut *σκιρρα* adfectis, ipsas ex sese nil commodare, nec officere, sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistas non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipsas longe antea eibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano aut hyssopo. Ad eundem autem modum siccaricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habeant acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi assumantur, iuuabunt non solum sic affectos, sed etiam sanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum, apertos esse non ægrotis modo, sed sanis etiam est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficibus cum attenuantibus sale, aceto & garo præparatis vescuntur, quod ipsas vtilis esse experientia didicerint. Plura Dioscorides libro 1. capite 142. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 8. Paulus lib. 1. cap. 31. & Aetius lib. 1.

Quæ.

Duodecimum. Vix recentes, id est, dulces & maturæ. Nam ficus & vix, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque prauis succi habent, præsertim cum exactam maturitatem fuerint adeptæ. Porro quod ipsa nutriant, maximo argumēto sunt illi, qui vinearum fructum custodiunt, qui cum duos menses solis vis ac ficibus, quarum custodia præsumunt, vescantur, (nisi forte panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt. At caro quæ ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex car-

nibus

nibus fit, sed laxa est ac præhumida: ob id ce-
 leriter etiam cum vesci ipsis desierint, constringi-
 tur ac confidit. Verum vix minus alunt quam
 ficus, maximamque id ipsis inest commodum,
 quod velociter subeant. Quo circa si quando hæ-
 ferint, grauius laedunt: neque enim retenta, bel-
 le concoquantur, & dum in iecur ac venas dis-
 tribuuntur, succum crudum generant, qui non
 facile in probum sanguinem mutetur. Vinaceo-
 rum siue nucleorum substantia sicca est. & quo-
 dammodo adstringens, omniaque intestina per-
 uadit, nihil quod sensu deprehendi queat à se
 mutata. Vix vero tantisper à collectione, dum
 membrana extrinsecus ambiens detumuerit,
 pensiles aeri expositæ neque sistunt ventrem, ne-
 que proriant, minusque flatibus implent: cæ-
 teris autem facilius concoquantur, & melius nu-
 triunt. Non parua autem est inter vvas differen-
 tia, quod alix sint dulces, alix acidæ, alix auste-
 ræ, alix denique nullam vehementem habeant
 qualitatem: vocant autem ipsas vinosas. Cæ-
 terum, quæ dulces sunt, succum habent calidio-
 rem, & ob id sunt sitibundæ: austera vero & a-
 cidæ frigidiores: vinosæ autem locum inter ca-
 lidum ac frigidum medium obtinent. Aluum
 subducunt dulces, & maxime si sint humidæ. Om-
 nium quidem certe vsus (si quis moderate su-
 mat) est tutissimus, cum natura fuerint carnosæ
 ac maturæ, siue in vite summam maturitatem
 obtinuerint, siue quod maturitati deerat, ex cõ-
 sequenti suspensione sint adeptæ. Vix quæ albæ
 sunt, vehementius aluum turbant & subducunt,
 magis que stomachum inflant, quam nigræ. O-
 mnes vero ciborum appetentiã excitant, & Ve-

merem. Conuenit cum eduntur membranarum
& nucleos expuere, quod difficulter conficiantur,
quemadmodum luculenter & perspicue docuit
Galenus libro secundo de aliment. facult. capite 9.
& libro 1. de locis affect. capite 4. & post
eum Simeon Serhi in Syntagmate de ciborum
facult. Cæterum vix recentes è quibus vinacei
exempti sunt, celerrime pertranseunt, cibisque
aliis præeunt, si in ventriculum purum incide-
rint, & sumptæ primis epulis fuerint. Quod si
sumptæ post alios cibos fuerint, aut etiam pra-
uum succum in ventriculo offenderint, celerrime
vna cum aliis cibis corrumpuntur. Idem de
aliis quoq; fructibus aluum subducentibus in-
telligendum. Si cui viridibus ac recentibus vis
vesci placuerit, ad horam fere in aqua feruida vt
maceret, ac frigida deinde abluat oportet, prius
quam mandere ipsas aggrediatur: quæ enim ita
preparantur, innoxie fiunt. Vuas quæ subtilem
ac tenuem habeant corticem, citius deorsum
concedere, minusque ventrem flatibus implere:
his vero contrarias contraria operari, Rhazes li-
bro tertio ad Almanfor. capite 20. auctor est. Vuas
acerbæ atq; immaturæ frigidæ & humidæ sunt,
ventrem constipant, stomachum corroborant,
& caliditatem à flaua bile ortam sedant, sed pa-
rum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græcis
vocatur *μυρσίνος*, vulgo Itolorum & officinis
Agresta, bibitur ad recentem sanguinis recrea-
tionem, etiam si rupta parte aliqua contingat:
sed paucò & aquatiore est vtendum. Plurimis
vero ante diebus inueteratur, cumq; stillatio
rosarum liquore decoctus atque exhibitus nau-
scantibus, & his qui cibaria in ventriculo non
rectè-

retinent succurrit. In cibo adstringit, bilioso alui
 profluuiio & dysenteria proficit. Sunt præter *Vua passa.*
 has etiam vua sicca, quæ quod in siccando So-
 lem patiantur & ignem, passa siue passula vo-
 cantur: hæ sunt aliis vuis calidiores, stomacho
 gratiores, valentius alunt: sed minus subducunt
 aluum, eandemque ferme cum aliis vuis habet
 rationem, quam carica cum ficibus. Multæ e-
 nim sunt dulces: acerbæ autem omnino pauca,
 plurimæ vero ex dulci & austera qualitate sunt
 mistæ: quanquam dulces nonnihil quoque aus-
 teræ qualitatis habeant, & austera dulcedinis.
 Cæterum vt dulces temperamento sunt calidiores,
 ita austera frigidiores. Ad hoc austera sto-
 machum roborant, & ventrem constipant, & his
 multo magis acerbæ: mediam autem quodam
 modo inter ipsas constitutionem dulces obri-
 nent, vt quæ nec stomachum dissoluant, nec al-
 uum subducant. Dulcibus tamen vt vis quædam
 semper inest contemperandi, ita & mediocriter
 detergendi; quibus duabus facultatibus exigua
 mordicationes, quæ os ventriculi infestant, ob-
 tunt. Belle nutriunt exacinata, pectus &
 pulmonem iuuant: stomachum, iecur, & lienem
 corroborant. Cum nucleis manducata condu-
 cunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos
 expuere, propter duritiem & ferream ipsorum
 essentiam. Vua passæ pingues septem drachma-
 rum pondere per sex dies sumptæ ab ieiuno pur-
 gant phlegma, & sanguinem abundare faciunt.
 Tota substantia familiares sunt hepati, & vsa
 crebro conuictæ: nutriunt enim ipsum & in-
 pinguant, sanguini bonum colorem præstant, &
 humores percoquant: ob id felicissime exera-
 ptis

ptis vinaceis miscentur medicamentis hepaticis. Sed si paulo largius fumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Prestantiores autem sunt, quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem, gulcioresque. Passulæ minus quidem quam caricæ ventrem mouent absterguntque, stomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus libro 2. de alimentis facult. cap. 9. & 10. Paulus libro 1. capite 81. Aetius libro 1. Simeon Sethi in Synagmate, Rhazes libro 3. ad Almanf. cap. 20. Auienna 2. Cano. c. 737. Auerrhoes 5. Collectan. ca. 37. Rabbi Moses Tract. 3. ad Sultanum Babyloniz, & Iacobus Syrius libro 1. de medic. simpl. nat. Ex quibus sane omnibus satis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

DE BONI VINI PROPRIETATIBUS.

CAPVT X.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Sihona vina cupi, quinque hæc laudantur in illis:

Fortis, formosa & fragrantia, frigida, frigida, frigida,

Quatuor generales boni vini differentias primus versus complectitur: cuique ex omnes in sunt, id ipsum vulgari ioco, nimirum ob colorẽ, odorem, & saporem. Cos appellari solet.

Vini odor.

Oribas lib. 1.

c. 22. ad Euphrasium.

Prima quidem Odor est Vinum enim in star aromatis vnguentique suaueolens Constantino Africano libro 5. Theorices, cap. 28. teste, alimentum corpori suppeditat non mediocre, succum gignit laudabilem, partes principes facultatum seu fontes corroborat, facultates animamque exhilarat, spiritus quoque tenues adauget, eosque lan-

languidos, tantumque non exsolutos reficit & recreat: quo fit vt sola etiam olfactu λεπιδουμια languentibus saepe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de Alimentis Hippocrates testatur, vires celestime rescipiuntur. Contra quod foetidum est, natura abominatur. Spiritus namque crassos & melancholicos, & malum succum generat, prauamq; fumoru qualitatem sursum transmittens capiti dolorem infert. Humain vero siue Ioannitius de Vini differentia qua ab odore sumitur, in supplemento comment. Galeni in lib. 3. Hippocr. de vi&rat. in morbis acut. in hunc ferme modum scriptum reliquit: Vinum boni odoris succum quidem gignit laudabilem, sed quum calidiore sit temperamento, subtilioreque substantia, corpus celestiter calefacit, & caput vaporum copia infestat. Quod vero non boni odoris existit, sed ferientem quandam & insuauem nactum est qualitatem, etsi prauum procreat succum, capiti tamen ob fugiditatem & crassitiam suam minorem noxam suggerit. Quod nullo denique pacto odorem habet, sed est aquae instar modorum, hoc ipsum cum in signi crassitudine praeditum sit, tantum abest vt caput offendant, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare possit.

Secunda, Sapor. Quod praecedenti capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiores etiam vini saporem transtuleris, nihil erit quod nos de ipso nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoque cum voluptate assumitur, avidius a ventriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quod & vini secundum gustandi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia es-

G s nim,

nim, eodem Constantino teste, plus aliis nutriunt, sanguinem crassiores generant, ventrem kumectant, concoctioni renitentur, & sitim excitant. Pontica siue *σύνπικρα* stomachum quidem corroborant, ventrē constipant, & intestinis conveniunt, sed in thoracis pulmonisque ægri tudinibus, in quibus sputū detinetur, inhabilia sunt neque facile concoquuntur. Acerba quæ etiam *δυσχηπικὰ* sunt, hoc est, quemadmodum infra c. 44. ostendetur, vinam prouocant, crassos humores incidunt atque dissolunt, amara minore caliditate participant.

Vini nitor.

Tertia, Nitor, siue splendor, qui sane non ipsius modo vini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit.

Vini color.

Quarta, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius secundum colorem differentia est. Rubicundiora namque (si ipsis cætera omnia ante pariter adfuerint) potentius quam alba nutriunt: atque ea de causa macris etiam quam alba convenientiora sunt. Contra vero obesis ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia capite 3. abunde diximus.

Duo sequentes versus quinque speciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem est, vt sit forte: fortitudo vero ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno cõment. 1. in lib. 3. Hippoc. de victus rat. in morb. acut. teste, vehementer celeriterq; corpus calefacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum Hippocratis librum, iis confirmat verbis; Fortia vina vehementer calefacientia caput humorib; vaporibusque & caliditate replent. Eiusmodi
namq;

Namq; vina præterquam quod non mediocriter corpus alant, spirituum etiam non exiguam copiam generant. Abstinentum tamē ab ipsis, nisi diluta sint, iis potissimum qui debile cerebrū habent. Cum n. vaporosa admodum sint, facile caput grauāt, eaq; occasione cerebrum offendunt.

Secundo, vt sit formosum. Vinum enim formosum siue pulchrum maiore cum voluptate assumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusque nutrit. *Vinum formosum.*

Tertia, vt sit fragrans. Vinum enim fragrans siue suaueolens & aromaticum, vires maxime roborat, &, vt paulo ante dictum est, spiritus tenues generat. *Vinum fragrans.*

Quarta, vt sit frigidum. Nam vinum actu siue *φαιρυσία* frigidum esse debet, non autem facultate aut potentia. Quod enim ab externo aliquo calido calefcit, hoc rarius statim & tenuius penetrantiusq; vt omnia subeat, redditur: qua ratione nisi quis ipsum parcissime sumpserit, citius inebriat: neruos debilitat, & caput lædit. *Vinum frigidum.*

Quinta, vt sit friscum siue leue. Tale autē cum primis censendum, quod effundendo sonum efficit, spumamque agit in medio tenuem ac facile labilem vel euanescentem: vel per cuius fufuram modo sursum, modo deorsum discurrentes conspiciuntur *ἀτμοί*, id est, minutissima quædam corpuscula, qualia in Sole videntur, quum per fenestram radios ac lumen immittit. Nisi enim ita affectum fuerit, pendulum dicitur, ac multo etiam magis, si penitus sono atque atomis destituatur. Quod vero spumam habet cum magnis ampullis ad scyphi latus diu herentibus, debile, siue dilutum esse dignoscitur. *Vinum friscum.*